ZOOLOGISKA INSTITUTIONEN
UPPSALA

RASER OCH FOLKSTOCKAR

I BALTOSKANDIA

EN ÖVERSIKT

AV

BERTIL LUNDMAN

FÖRFATTARENS FÖRLAG
KYRKOGÅRDSGATAN 45 A
UPPSALA

BIOLOGISKA INSTITUTIONEN
UPPSALA

INNEHÅLL.

Sid.

Förord och inledning 5

I. Material, materialkartor och deras tydning:

a) Material 7

b) Materialkartor 8

c) Tolkning av materialkartorna 10

II. Folkstockar:

a) Principer 14

b) Analys av polära stockar 17

c) Stockgränser 21

d) Syntes 23

III. Raselement och rashistoria 29

IV. Balto-Skandias plats i Europas rasgeografi 38

Bih. 1. Vetenskapshistorisk skiss 43

» 2. Etnosociologiska sammanhang 46

Tillägg om ett par raskartor 53

Litteratur 54

Bilagor:

Förteckning över kartor och tabeller 59

Kartor 60

Tabeller 75

BIOLOGISKA INSTITUTIONEN
UPPSALA

Förord och inledning.

Balto-Skandia (hädanefter förkortat BS) har som antropo-geografisk enhet först påvisats av Sten De Geer 1928. Det område, som vi här skall behandla, blir dock av praktiska skäl ej i alla detaljer detsamma. Dess närmare begränsning sammanfaller ungefär med våra grundkartor, blott Nord-Tyskland kommer att mindre ingående beröras. — Ändamålet med vår uppsats är en preliminär översikt över BS:s antropologiska förhållanden. En sådan har ännu aldrig skrivits. Min lilla skrift Nordens Rastyper (hädanefter förkortat NR) berör visserligen största delen av området men är till stor del rätt populär. Scheidt 1929 behandlar endast länderna runt Nordsjön, alltså ej Finland och Baltikum och är trots sin stora materialsamling i många avseenden otillfredsställande. Några andra sammanfattande arbeten över området äro ej heller kända för förf., ej ens smärre sådana av värde, ty Zejmo-Zejmis a. uppsats om Skandinaviska halvön är blott en flyktig skiss och för övrigt efter Czekanowskis förkastliga metod.

Mitt mål har dock ej varit att skriva en fullständig rasgeografi med en dyliks alla rasbeskrivningar och rashistoriska smånotiser om lokala invandringar o. s. v. — Likaväl har hos läsaren förutsatts vissa kunskaper om såväl antropologiens allmänna begrepp och teorier som om Nordens rasförhållanden och den viktigare litteraturen däröver. (Diskussioner om isolerade, svårtolkade fornkranier och polemiker mot kolleger ha ock i görligaste mån undvikits.) Befriad från sådana skrymmande och skymmande detaljer, har förf. i sin skrift på ett helt annat sätt kunnat inrikta sig på utmejslandet, till stor del med originell metodik, av de konstitutiva dragen i BS:s rasgeografi och rashistoria. Bristen på tillräckligt kraniematerial såväl från äldre som från nyare tid, försvårar dock ofta de rashistoriska anknytningarna.

Följande den allmänna inriktningen hos min forskning, har jag därför framförallt anlagt rasgeografiska synpunkter (stödda av talrika originalkartor så vitt möjligt framställande för-industriell nutid, alltså c. 1860—70, — delvis speciellt utförda för denna skrift, delvis tagna ur andra egna arbeten från de sista åren). Rätt starka intryck ha härvid tagits av modern biografisk forskning, särskilt i den form, den fått av Julian Huxley (vilket kanske avsatt en del, för utomstående något förbryllande spår i en del terminologi). Ännu mycket tidigare hade jag dock fått avgörande impulser av den geniale banbrytaren inom svensk rasgeografi Isidor Flodström.

I ett slutkapitel har jag helt kort refererat några grundfakta beträffande sammanhanget mellan ras- och kulturområden i Norden. — Litteraturförteckningen torde omfatta alla för BS:s *nutida* rasgeografi väsentliga arbeten samt de viktigaste om områdets rashistoria, dessutom ett och annat arbete i bebyggelse- och kulturgeografi, dialektologi, demografi m. m. som är av intresse för vårt ämne. Särskilt har jag inriktat mig på att få med alla verk med rikliga bibliografier, kartor och bildsamlingar (vilket även anges efter resp. boktitlar.)

Till slut må jag tacka flera vänner, både naturvetare och humanister, för givande diskussioner i ämnet. Kand. Karl Becht har med vanlig samvetsgrannhet och talang renritat de flesta kartorna. Förläggarna av förf:s tidigare skrifter, Bonniers och Nybloms, ha benäget utlånat en del där använda kartklichéer.

Upsala i mars 1946.

Bertil Lundman.

I.

Material, materialkartor och deras tydning.

a) Material.

Nu först en översikt av vårt material. Jag kommer att fatta mig tämligen kort och hänvisa till litteraturen, som vi anordna efter länder. En del omdömen om dessa olika materialpublikationer finnas ock i kap. 2 av NR, ävensom sid. 17—20 i Jordens Människoraser (förk. JM).

Sverige. Här har jag använt Fürst-Retzius' och Lundborg-Linders standardverk, ävensom Flodströms bearbetning av materialet till det förstnämnda arbetet. För enstaka landskap har jag dessutom brukat Hultkrantz 1897 ävensom mina egna undersökningar i Dalarna, Uppland och Helsingland, vilka sammanfattats i a. a. Dala-allmogens antropologi (förk. DA).

Norge. För landet (utom Nordnorge) har jag mest använt mig av Bryn-Schreiner och för Nordnorge av A. Schreiner 1929. Dessutom har jag tagit ett par uppgifter om famnvidden ur bröderna Daaes a. a. 1905, samt f. ö. använt flera arbeten av Arbo o. s. v.

Finland. Här är mitt huvudarbete Westerlunds avhandlingar i Fennia. Särskilt värdefulla äro ju hans ytterst omfattande uppgifter om kroppslängden sockenvis, vilka, ehuru hämtade ur den officiella beväringsstatistiken, göra ett i allo tillförlitligt intryck. För huvudindex har jag samarbetat Westerlunds material med det som framkommit ur den nya genom finska vetenskapsakademien verkställda undersökningen, så långt den har publicerats. — För Östkarelen och Kolahalvön har jag Zolotareffs a. a. a.

Baltikum. Beträffande kroppslängden har jag ännu för vissa områden jämfört med Anutschins stora beväringsundersökning. Trots sina betydande fel (så är t. ex. kroppslängden för Ösel genom räknefel flera cm. för låg) har den dock ett visst värde ge-

nom de då för tiden något större regionala differenserna (se nedan mitt omdöme om dylika äldre arbeten). Annars har jag för Estland använt mig av arbeten av Aul samt för Lettland av G. Backman och dennes lärjungar.

Nordtyskland. För färgerna har jag begagnat Beddoes kartering av den bekanta Virchow'ska undersökningen. I Schleswig-Holstein, Meklenburg m. m. har jag för kroppslängden begagnat Meissner för resten, liksom för breddlängdindex Kruses sammanställning.

Danmark är tyvärr mycket litet känt. Ögonfärgen har jag något så när fått fram ur Sören Hansens bearbetning av den stora skolbarnsundersökningen, kroppslängden från Mackeprang m. fl. Allt är tryckt i "Meddelelser". Breddlängdindex hos huvudet är ju här föga undersökt. Under årets lopp har dock en och annan lokalundersökning gjorts däröver, varför det hela dock ej är alldeles utsiktslöst.

Som framgår av denna korta framställning är materialet icke likformigt, ja icke ens tillfredsställande för de viktigaste rasmärkena. Men i vissa fall är mycket samlat. Inalles har inom området för våra översiktskartor använts uppgifter om kroppslängden hos ej mindre än omkring en miljon man och huvudindex hos över 180.000 personer. Antalet på ögonfärg och hårfärg undersökta är ävenledes mycket betydande.

b) Materialkartor.

(Karta 1—6.)

Kartor över de olika rasmärkenas fördelning inom vårt område voro ända till rätt nyligen få och föga betydande. H. Lundborg lät för sitt stora arbete S. De Geer utföra kartor över kroppslängden (här förk. KL), huvudets breddlängdindex (BLI) och ögonfärgen (ÖF). De äro dock rätt godtyckligt generaliserade, delvis mer än redan då var nödvändigt. Dessutom ha ju sedan dess en mängd viktiga undersökningar offentliggjorts. Jämför i detta fall mina nyare kartor i NR 1940, JM 1943 och i Dalallmogens Antropologi (DA) 1945 (obs.! anm. därtill i DA sid. 114—116.)

Allmänna grundsatser vid kartornas uppritande:

1. Såvitt möjligt måttlig och likformig generalisering, något starkare i glesbefolkade, något svagare i tätbefolkade områden.

2. Vidare noggrann jämförelse mellan alla källor. (Äldre undersökningar kunna ofta ej ersätta nyare, därigenom att det yngre materialet i regel är i mindre grad ortsbundet). Men å andra sidan äro ju olika undersökares siffror ibland ej fullt jämförbara.

3. Då jag som sagt har sökt få fram typen hos den gamla befolkningen före industrialismens tid, har på kartorna icke tagits någon hänsyn till i efter denna tid anlagda industriorter o. s. v. i rasligt annorlunda beskaffad omgivning.

När jag nu skall använda dessa principer visar det sig, att jag ej kan få ihop tillräckligt material för andra rasmärken än för de av De Geer karterade. (Över hårfärgen, HF, gjorde jag visserligen en karta i NR, men denna har alltmer visat sig vara opålitlig och otillfredsställande).

Karta 1 över KL har jag gjort så, att jag på en kladdkarta för varje lokal blott antecknat differensen gentemot medeltalet för resp. land *under motsvarande tid.* Då har jag sedan lätt kunnat jämföra olika uppgifter från samma lokal men olika tider. Till slut har jag överfört alltsamman i differenser gentemot ett av mig beräknat standardmedeltal (för hela Norge, utom de norra Finnmarkerna, och hela Sverige tagna tillsammans).

Karta 2 över BLI har jag så utfört att jag framför allt gått efter de stora metodologiskt tillförlitligaste landsundersökningarna, i Sverige sålunda efter Lundborg-Linders, i Norge efter Bryn-Schreiner. Dock har jag på denna bas inarbetat äldre, mer generaliserat publicerat och ortsbundet material, för Sveriges del framför allt i Flodström 1926, för Norges ur olika arbeten av Arbo, ävensom den huvudsakligen på den sistn:s forskningar byggande, mycket detaljerade, ehuru delvis osäkra kartan hos Reusch. Finland är efter Westerlund och nyare forskare. Estland efter Aul samt Lettland efter Backman och hans skola. Det dåligt undersökta Danmark har berett stora svårigheter och kartbilden däröver har därför försetts med frågetecken.

Karta 3 över procenttalet bruna ögon är oförändrat publicerad ur NR. Tyvärr har jag nämligen ej kunnat över hela BS ut-

sträcka den karta 4, över ögonfärgindex[1]) (ÖFI) som jag här publicerar ur DA för Nordens del, vilket är skada, då denna metod, som tager hänsyn till *hela* variationen hos ögonpigmenteringen, åtminstone vid lågt antal undersökta ger ett tillförlitligare resultat. Utanför Skandinaviska halvön har nämligen ej annat än procenttalet bruna ögon fastställts någorlunda jämförbart. Dessutom äro i Danmark nästan endast skolbarn undersökta. Hos skolpojkar är endast talet för bruna ögon någorlunda detsamma som i beväringsåldern. (Fleischhacker, a. a. och även egna iakttagelser) under det antalet melerade ögon hos barnen är relativt större än i denna senare och alltså ej direkt jämförbart.

c) Kartornas preliminära tydning.

Karta 1. KL faller i stort från Skandinaviska halvön åt alla håll. Dess absoluta maxima ligga dock ej i halvöns mitt utan i regel ett stycke innanför kusterna (iakttogs redan av bröderna Daae, som dock endast tänkte på yttre faktorers inverkan).

Karta 2 över BLI. Samma bild, ehuru här maxima till stor del ligga längre in i landet och några sekundära minima längst in knappast märkas. Trots ungefär samma representation och generalisering är Nordsverige mycket fläckigt under det Finland verkar jämnare zonerat.

Kartorna 3 och 4 över ÖF och ÖFI visa i stort samma bild. Här märkas dock en del egendomliga anomalier längst in i det inre så att de absoluta maxima även här i någon mån bilda en ring däromkring. Minskningen av ljusögdheten är ock tydligt mindre åt öster än åt söder.

Huru lika äro ej dessa kartor. För att tala med J. Huxley, ha vi här en vittgående geoklin parallellism. Klin är för honom varje

---

1) Begränsas ögonfärgklasserna till följande fyra och anses därvid "bruna ögon" = nr 1—6 å Martins "gamla" ögonfärgkarta, mörkmelerade = nr 7, 8, ljusmelerade = 9—12 och helljusa ögon = 13—16, allt i ovannämnda skala av Martin. Varje % bruna ögon ger jag så ett poängtal av 3,5, av mörkmelerade 2, ljusmelerade 1 och helljusa 0. Vid material, endast publicerat med andra gränser mellan färgklasserna än de här använda söker jag genom omräkningar uppnå största möjliga likformighet. (Se vidare DA sid. 115.)

i tid eller rum märkbar, succesiv förändring hos ett enstaka rasmärke eller hos en rasblandning, sedd som en enhet.

Främst gäller detta om BLI och ÖF-kartorna inbördes. Från det inre (om ej allra innersta Skandinavien) stiger ÖF och BLI i stort påfallande likformigt från alla håll. Det är därför tydligt, att vad som framför allt tillkommer utåt i alla riktningar, äro inslag av mörka kortskallar. På grund av den ringa klassbredden hos ÖF-kartan (detta gäller dock däremot ej ÖFI-kartan) är ögonmörkningen utåt något överdriven och denna egentligen därför förhållandevis något *mindre* än ökningen i brakycefali. — KL däremot faller visserligen ock i stort sett utåt men som sagt mycket mindre likformigt. Framför allt lägger man märke till den relativt låga KL i inre Skandinavien och det abrupta fallet mellan västra och östra Finland. Då inom vart och ett av dessa områden, både i Finland och Skandinavien ÖF och BLI föga ändras, ha vi tydligen i båda länderna att göra med geografiskt skarpt utdifferentierade *lokal*-raser, som egentligen endast skilja sig till KL.

Dessa sistnämnda undantag hindra dock icke att även KL i *stort* utåt avtar *parallellt* med stigande ÖF och BLI. Dessa från BS:s centrum utåt i allt större antal förekommande mörka kortskallar äro alltså i stort även lågväxtare än de ljusa långskallarna, som ha sitt centrum i dess mitt. Man kan därför i viss mån tala om en ökning åt periferien av mörka *lågväxta* kortskallar, kort och gott mörka brakymorfer (liksom jag i denna avhandling kallar de storväxta långskallarna dolikomorfer). — För att närmare åskådliggöra detta har jag å en karta 16 summariskt uppdragit isaritmerna för BLI = 80, 7 % bruna (= 93 % ljusa och melerade å kartan!) ögon och KL = — 1 cm. (d. v. s. i sistnämnda fallet en cm. lägre än KL för mitt ovannämnda skandinaviska standardmedeltal). Man ser då tydligt, huru vackert de sammanfalla och huru noga de omgiva det nordiska kärnområdet.

Vi skola nu med tillhjälp av kartorna och det ovan sagda göra en rent preliminär översikt av de grövre rasmotsatserna i BS (rasnamnen införas redan här, eg. något anteciperat, men blott för att kunna redan nu använda dem som bekväma beteckningar för de olika *kombinationstyperna;* en något mer ingående diskussion av rasindelning o. s. v. spara vi till längre fram):

1. mörka brakymorfer främst a) i västra Norge ("alpiner"). b) bland lapparna.

2. ljusa (nordiska) långskallar: a) mycket storväxta: götatyp i sydvästra Skandinavien, tröndetyp i södra och mellersta Norrland samt i norska Tröndelagen (den f. ö. obetydliga olikheten mellan de båda sistnämnda typerna angår oss här ej). b) av medellängd: västmanlandstyp i inre Skandinavien.

3. ljusa (och halvljusa) (svagt) kortskalliga: främst östbaltisk ras i Finland, denna dels a) av medellängd, tavastiner i sydväst, dels b) rätt småvuxna savolaxiner i nordöst.

(Dessutom smågrupper av 4) mörka långskallar av medellängd h. o. d. i det inre Skandinavien: tydalsras. — Därjämte finnas naturligtvis en hel del andra mindre framträdande element, så särskilt i Lettland (se vidare framdeles).

Preliminär *sammanfattning och utblick*. Vi ha alltså i hela Sydvästskandinavien (ock f. ö. inom stora delar av mellersta och västra Europa) en huvudmotsättning mellan en blond dolikomorf (i åtskilliga varianter) och åtminstone en tämligen mörk brakymorf. Den förstnämnda är nordrasen, den andra liknar åtminstone övervägande den alpina rasen på kontinenten, ehuru den allra högst i ringa grad beror på direkta invandringar därifrån. (I västra Norge, där den, ehuru sannolikt aldrig och ingenstädes dominerande, dock är relativt vanlig och särpräglad, kallar jag den för den strandina underrasen av den alpina rasen.) Den alpina typen i Mellaneuropa torde med största sannolikhet vara rätt sent uppkommen ur mindre brakycefala, men likaledes mörklätta typer. En summarisk utredning härom har jag i JM (sid. 72—75). Man får då tänka sig att samma förändringar ha ägt rum i vissa delar av Norden, särskilt som i Nordens västra hälft ock brakymorfien överallt är mer eller mindre uppenbart förbunden med mörkare färger. Nordrasen (med alla sina underraser) däremot är både här och på kontinenten endast i ytterst ringa grad mottaglig för denna utveckling åt brakycefali. Våra alpiner äro därför sannolikt uppkomna ur en del smärre mörklätta spillror eller rasrester av icke nordisk typ, vilka sedan gammalt levat i vissa trakter av Norden. (Härom ha f. ö. fornsagorna åtskilligt att berätta, även sedan dessa rensats från rent diktade eller utifrån komna sägenmotiv, Nordenstreng 1938.) Efter ana-

logier från sv. Europa (V. Frankrike och N. Spanien) voro dessa urelement närstående eller rentav nästan identiska med de nuvarande tydalstyperna, vilka senare i så fall finge betraktas som icke brakymorfiserade rester av en förr mer spridd, mörk, cromagnid urstock i Norden (Jfr nedan sid. 34!) (I JM söker jag nu lämna en f. ö. väl hypotetisk förklaring till denna "urtydalingarnas" uppklyvning på "alpiniserande" och "icke-alpiniserande" rest-populationer.) Därför är det rätt begripligt, att man nästan endast kan träffa dessa alpiner i vissa trakter ja eg. endast tala om en viss utveckling i något alpiniserande *riktning* hos en del genom gamla blandningar mindre starkt nordiska folkgrupper i Norden.

Till slut skall jag säga ett par ord om ytterligare tvenne kartor här med nr 5 och 6, som äro tagna ur NR. De visa den lokala graderingen i BS av kraniets höjdlängsindex (HLI) och frekvenstalen av blod-allelen q. Här går huvudskiljelinjen till stor del mitt i Östersjön, delande BS i tvenne i viss mån olika hälfter. Då båda dessa rasmärken äro genom tiderna synnerligen konstanta (se för det förra t. ex. något i NR sid. 47 och karta nr 34 här samt för båda JM sid. 160—162) är detta historiskt synnerligen betydelsefullt.[1]) — För att ej förvirra med för många rasmärken på en gång ha vi ej använt dem vid den preliminära rasöversikten här ovan, särskilt som de ej äro nödvändiga för de preliminära karakteristikerna därstädes.

---

1) Tyvärr är blodgruppsfördelningen i Skandinavien och Danmark (åtm. utanför sjukhusklientelen i storstäderna!) ännu föga känd. Detsamma gäller kraniets hjässhöjd åtminstone i Sverige och Danmark. En varm bön riktas därför till kolleger och läkare m. fl., att, där tillfälle yppar sig, insamla dylikt material. Förf. mottar (adr. Kyrkogårdsgatan 45 A, Uppsala) med glädje uppgifter, särtryck och anvisningar om nya publiceringar (i tidskrifter o. dyl., som ju ev. annars kunna undgå honom).

II.

Folkstockar.

a) Principer.

Vi återgå nu till de tidigare diskuterade rasmärkena och deras inbördes sammanhang. — Även oavsett de ovannämnda anomalierna beträffande KL, märker man vid närmare betraktande, att detta avtagande utåt av de nordiska raskännemärkena i detalj ofta är föga genomgående. Än är ÖF relativt "för hög" i förhållande till BLI, än KL "för låg" i förhållande till ÖF. Åtminstone om man bortser från de allra minsta och obetydligaste avvikelserna, måste man väl anse dessa anomalier som beroende på mer eller mindre väsentliga olikheter i rassammansättning. — Har man blott tillräckligt med inhemskt material, visar sig befolkningen i BS ofta med förvånansvärt skarpa gränser sönderfalla i tämligen enhetliga grupper, vilka vi hädanefter skola kalla folkstockar eller kort och gott stockar.

Först en kortare rent teoretisk utredning. Med folkstockar menar jag *grupper av* tämligen likartade *småisolat* (fullkomligt enhetligt är aldrig folket över större områden), omgivna av isolat av mer eller mindre helt annan typ. Inom stocken hava alltså isolaten stor likhet inbördes, men också beträffande någon enstaka egenskap ej sällan någon liten inbördes olikhet.

Man kan tänka sig uppkomsten härav på ungefär följande sätt. I äldre tider sönderföllo våra bondebefolkningar till större delen tack vare trafiksvårigheter m. m. i ett stort antal små isolat (socknar, större byar o. s. v.), där ofta nästan fullständig panmixi rådde. Inom dessa småisolat fanns därför ingen korrelation mellan sådana rasmärken, vilka ej bero på pleiotropa fysiologiska förhållanden o. dyl. De *individual*-korrelationer, som man nu finner, om man hopslår befolkningen inom flera när-

gränsande isolat bero alltså inte på några mer eller mindre mystiska för att ej säga mytiska "urgamla" rasliga korrelationer, som v. Luschan och många andra förr trodde, utan på oenhetligt material, sammanfört från ej fullt likartade isolat.

Däremot kan man ofta finna, att inom en hel grupp isolat (en stock alltså) äro *isolatmedia* för olika rasmärken i genomsnitt ej *godtyckligt* kombinerade utan visa inbördes korrelation. Så kunna stundom t. ex. de relativt högväxtare isolaten inom gruppen i regel vara blondare än de lågväxtare isolaten o. s. v. Man måste då tänka sig, att denna isolatgrupp (åtminstone teoretiskt) uppkommit ur tvenne "urstockar" med olika rasmärken. Grundkaraktären skulle sedan ännu huvudsakligen hos varje isolat betingas av den lokalt växlande inbördes varierande styrkan av härstamning från de båda olika föräldrastockarna. En sådan folkstock kallar jag *bipolär*, då isolaten fortfarande i huvudsak skulle kunna ordnas på en linje efter sammansättningen från de båda urstockarna.

Ofta innebär en dylik isolatserie även en *rent geografisk* inre motsättning, i det att det ena grundelementet dominerar i isolatgruppens ena ände, det andra i den andra med tämligen jämn övergång dem emellan. Ett dylikt förhållande kallar J. Huxley, som redan sid. 10 påpekats, en (geo-)klin. En stock med en dylik dominerande geoklin kallar jag en geoklinstock.

I andra fall äro de likartade isolaten inom en bipolär stock ej *geografiskt* sammanhörande, utan ligga (åtminstone skenbart) regellöst om varandra som en mosaik, en (bipolär) isolatmosaik eller (bipolär)mosaikstock alltså.

Vi ha hittills blott talat om stockar, där isolatmedia för de olika rasmärkena visa nämnvärd korrelation inbördes, men det finnes också andra stockar där variationen mellan de olika isolatens raskaraktärer verkar fullkomligt oregelbunden och godtycklig. En sådan stock är alltså irreguljärt komplex och då även alltid mer eller mindre av mosaiktyp. I detta fall ha då antingen *flera än två* urstockar starkt hoprörts eller också har en gammal, från början rätt enhetlig stock småningom sönderfallit genom tämligen regellös mutativ, eliminativ och (ej regionalt riktad) selektiv variation.

Förefinnes en relativt skarp och tydlig geografisk gräns (ett "klin"hopp) mellan tvenne isolatgrupper, måste de anses tillhöra

olika stockar, även om endera eller bägge äro så starkt bipolära, att olikheterna å ömse sidor om gränsen äro mindre än skillnaden mellan ändisolaten inom varje stock för sig. Men dessa senare skiljas ju inom sin stock ej av någon skarp gräns, utan sammanhållas tvärtom av en hel serie intermediära, i varandra övergående isolat.

Vi återgå till de bipolära stockarna. Gränsa nu tvenne stockar av detta slag till varandra, uppstår en s. k. basförskjutning. Ett nytt regionalt basförhållande vid korrelationen mellan t. ex. lokalmedia för BLI och KL tyder naturligtvis (även om riktningen och t. o. m. koefficienterna för isolatkorrelationen förblir ungefär lika hög inom båda områdena, tagna vart och ett för sig) på en avsevärd *kvalitativ* och ej blott *kvantitativ*, mer eller mindre språnglik förändring av rassammansättningen utmed stockgränsen. Med andra ord, en eller flera av komponenterna utbytes mer eller mindre fullständigt mot en annan resp. andra.[1])

Om man nu tillägger, att man naturligtvis även kan tala om grupper av likartade folkstockar, ha vi alltså följande systematiska rangskala:

Folkstocksgrupp, (folk-)stock, understock, isolat. (Ett allmänt uttryck för alltsammans är naturligtvis population.)

Folkstockarna och folkstocksgrupperna äro ej alltid vad man skulle kalla "rasstockar" d. v. s. människogrupper med *relativt* ringa inbördes särprägel hos de inom densamma fallande isola-

[1]) Ett fingerat exempel är nog till förklaring. Antag t. ex. att i en dylik bipolär stock ett isolat med en BLI av 80 i genomsnitt motsvaras av en KL på 168 (cm). Antag vidare, att inom denna stock (isolat mediet av) KL i regel faller 1 cm vid varje stegring av en enhet hos (motsvarande isolatmedium av) BLI (och tvärtom), så att t. ex. ett isolatmedium av BLI på 81 i regel motsvaras av en KL på 167. — Inom en annan stock motsvaras på samma sätt däremot en BLI på 80 av en KL på 172. Korrelationen *inom* denna stock låta vi dock vara densamma, så att även här en BLI av 81 motsvaras av en 1-cm lägre KL eller här 171 cm o. s. v. Detta kallar jag nu för ett olika basförhållande hos de båda stockarna. — Utmärkta exempel på sådana basförskjutningar ha vi på våra tabeller främst dem (Tab. V) för Finland (nämligen mellan väster och öster) samt för Nordnorge (Tab. III), där gränsen går söder om Lyngenfjord. I båda fallen är basförskjutningen ej mindre än inemot tre cm. — En sådan basförskjutningsgräns är lika reell vare sig de tvenne stockarna äro av klin- eller av mosiaktypen, även om i det senare fallet denna gräns ej lika tydligt framträder på kartorna. (Jfr härvidlag Finland, klintyp, och Nordnorge, mosiaktyp!)

ten, och en starkare dylik gentemot andra rasstockar (samt gärna vissa tecken på åtminstone början de "ortogenes"). Folkstocken (i allmänhet) däremot behöver blott vara en isolatgrupp med ringa variation mellan media för dess olika isolat. Individualvariationen *kan* däremot hos en sådan stock (vilken som helst) vara tämligen stor och särprägeln hos stocken gentemot andra stockar ringa. Detta gör att som folkstockar *även* kunna räknas i rätt sen tid av heterogena beståndsdelar sammangifta blandbefolkningar, "blandstockar" (såsom t. ex. en del mestizbefolkningar i Sydamerika).

Inom många folkstockar, både (och naturligtvis) rasstockarna och även andra, där dock ursprunget från ett håll dominerar eller tid och tillfälle funnits till större homogenisering, kan man även urskilja en dominerande medeltyp (= en *grupp* fenotypiskt likartade biotyper av tillräcklig pregnans och dominans) i de följande stockbeskrivningarna betecknad som "dom. typ".

b) Analys av polära stockar.

Då som av ovan framgår de bipolära stockarna äro av särskilt intresse har jag noga sökt efter dylika. — Redan ett studium av kartorna visar den stora utbredningen av geoklinstockar. Så råder parallellism mellan isolatmedia för fallande KL, samt stigande såväl BLI som ÖF (formel: = :KL—, BLI+, ÖF+) i hela västra och sydvästra Norge delar av Danmark och ehuru föga utpräglat av sydvästra Sverige. Starkare återigen i västra Tyskland. Hela Finland har: = KL—, BLI+, men ÖF mest ± (d. v. s. ungefär oförändrat), under det finska Österbotten har samma trefaldiga parallellism som här ovan. — En övergång till mosaiktypen ha vi i Nordnorge med dess starkt brutna terräng och därmed sammanhängande koloniartade folk- och därav följande ras-fördelning.

Hur åskådligt än dylika motsatser ofta framträda på kartan, är det dock nyttigt att statistiskt efterpröva dem i korrelationstabeller (särskilt då de lätt på kartbilden löpa fara att alltför starkt generaliseras). I korrelationstabellerna framträda ju även de bipolära mosaikområdena, som ju mindre lätt märkas på kartan.

Jag har därför uträknat korrelationerna mellan isolatmedia för KL och BLI. Visserligen kan man inte studera de minsta isolaten från den förindustriella tiden annat än undantagsvis. Dessa byar eller smärre socknar äro i regel numera för uppblandade med främmande och f. ö. alldeles för talrika för att lämpligen kunna användas. Det kan endast ske vid mycket stora undersökningar i ålderdomliga bygder, såsom v. Eickstedts i Schlesien, Fleures i Wales och mina i Dalarna och Helsingland. Annars får man nöja sig med *grupper inom folkstocken av likartade isolat.*

För hela Skandinavien samt Finland och Estland har jag uträknat dylika korrelationer (mellan KL och BLI) efter originalpublikationerna. Härvid har jag för Norge använt Bryn och Schreiner (enhet: sorenskriveri = ung. ett svenskt fögderi) utom för Nordnorge, där jag nyttjat A. Schreiners "Die Nordnorweger" (enhet: herred = ung. en svensk kommun). För Sverige har jag brukat Flodströms härads- och tingslagstabeller, sedan jag överfört frekvenstalen approximativt till medeltal (med antagandet här av en dispersionskoefficient *inom* enheterna för KL av 5,5 cm. och fö BLI av 2,75 enheter). Det finländska materialet är helt taget ur Westerlunds arbeten (enhet: rullföringsdistrikt av ung. ett svenskt härads storlek), det estländska ur Auls kartor 1937 (enhet: kommun; de estländska landskommunerna dock i regel åtskilligt större och folkrikare än de svenska). — Då det endast gällde att få fram den inre korrelationen, har jag ej alls rättat siffrorna (t. ex. för KL med Hultkrantz' tal) till direkt likformighet mellan olika länder. Lika litet har jag någonstädes korrigerat siffrorna efter andras lokalundersökningar inom samma distrikt. Därför äro de här förekommande medeltalen ej alltid fullt jämförbara med dem, som framgå ur våra kartor.

Jag har dock ej här (i Tab. I—V) ansett mig in extenso kunna publicera andra dylika korrelationstabeller än några få exempel, där korrelationen är mer eller mindre starkt statistiskt säkerställd. Enda undantaget är det intressanta fallet med helt felande, i stället för här särskilt starkt väntad korrelation inom svenska övre Norrland. (Tab. IV.)

Sedan har jag även undersökt korrelationen mellan vartdera av dessa båda kännemärken och ÖF. På grund av den osäkerhet med vilken ÖF ofta är angiven har jag ej här ansett det löna sig

att avtrycka någon av tabellerna för de båda sistnämnda korrelationerna.

Jag har nu fått inalles följande lokalkorrelationer:

I. *KL* är negativ till BLI i Sydvästsverige (Tab. I). I västra och södra Norge är denna korrelation ännu tydligare (fr. o. m. Telemarken t. o. m. S. Söndmöre: Tab. II), likaså i norska Nordlandet och ännu mera i norska Finnmarken (d. v. s. Troms och Finnmarkens fylken: Tab. III) ävensom i hela Danmark (otydligast dock på Jylland). Om den "geografiska" polariteten se nedan! — Samma korrelation förekommer i norra och mellersta Tyskland, även om en basförskjutning äger rum öster om den gamla slavergränsen (limes sorabicus) till högre BLI gentemot motsvarande kroppslängd. Ett liknande område ha vi i västra Finland (Tab. V) ävensom i Estland. Här äro basförhållandena ungefär desamma som i östra Tyskland. I östra Finland däremot är korrelationen densamma, även *om* man undantar de lappblandade bygderna i Österbotten, men överallt är dock här KL betydligt lägre i förhållande till BLI än västerut: basförskjutning alltså. Gränsen är påfallande skarp utan att dock miljön i gränsbygderna märkbart ändras. (Se vidare nedan.)

Samma förhållanden gälla i södra Norrland, där dock en så invecklad, knappt alls geografiskt korrelerad isolatmosaik råder i smått, att jag ej här kan använda Flodströms tingslagstabeller, utan till jämförelse för *en enda gång* måste använda *individual*-korrelationen tagen direkt ur Fürst-Retzius' översiktstabeller. Denna sistnämnda korrelation är inom södra Norrland överallt vida större än i rikets övriga provinser (utom Dalsland, som dock genom för få undersökta har ytterst osäkra siffror). För hela sydnorrländska området är ind.korr. — —0,105 ± 0,018 mot —0,042 ± 0,03 för riket i övrigt (diff. 0,063 ± 0,018) och —0,050 —0,03 för hela Sverige. I Dalarna och Västmanland tillsammans är denna endast —0,015 ± 0,016; diff. mot S. Norrland: 0,090 ± 0,023. Huru rent statistiskt logiskt sett det än kan synas förhastat ligger det dock snubblande nära att av dessa siffror få en föreställning om en korrelation av andra graden mellan KL och denna korr. Detta skulle då innebära att brakymorfernas ursprungliga KL skulle ligga *avsevärt mycket* närmare till KL hos de småvuxna långskallarna i Innerskandinavien än till KL för de storväxta långskallarna i tröndeområdet (förutsättningen

är naturligtvis att samma brakymorf finnes i båda områdena). Till jämförelse må nämnas att i mitt eget material korr. mellan *bymedia* för KL och BLI i 42 helsingebyar är —0,18 ± 0,15 i 190 dalabyar däremot är —0,065 ± 0,07. Även här går tydligen 190 dalabyar däremot är —0,065 ± 0,07. Även här går alltså troligen olikheten i samma riktning.

II. KL och BLI till HF. Denna korr. är inom vårt område påfallande sällsynt och förekommer egentligen endast i västra Norge, delar av Danmark ävensom, ehuru mycket svagt, i Finland samt naturligtvis i trakter med sen inblandning av lappar. Dessutom är den starkt framträdande i norra och mellersta Tyskland.

III. KL och BLI till ÖF. Här märkes tydlig lokalkorrelation i ungefär samma områden som föregående ehuru åtskilligt mer genomgående: i västra och sydvästra Norge, i (här nästan hela) Danmark samt, ehuru mycket svagt i delar av Sydvästsverige (ävensom naturligtvis i norska Finnmarken och finska Österbotten m. m. samt hela norra och mellersta Tyskland). Däremot märkas *ej ens spår* härav i resten av Sverige och Finland ävensom i Baltikum.

Denna utredning visar alltså, att vi åtminstone i norra och mellersta Tyskland, Danmark, sydvästra Sverige samt västra och sydvästra Norge vid lokalkorrelationerna i det stora hela ha att räkna med två, i huvudsak geokliniskt skilda poler, en ljus dolikomorf och en mörk brakymorf. —

Även i Finland råder en liknande motsats mellan brakymorfa och dolikomorfa distrikt, ehuru dessa överallt äro (åtminstone tämligen) ljusa (om man bortser från de lappblandade områdena längst i norr.) — Dessutom ha vi som nämnts en skarp basförskjutning tvärs över landet (så att KL är lägre i förhållande till BLI i Ö. än i V.) Västra Finland har en (*mycket* högväxt) dolikomorf grundtyp och en relativt storväxt brakymorf dito (tavast-typen). I östra Finland finnas likaledes en av vardera slaget. Då korr. KL/BLI (även i de praktiskt taget lappfria områdena) är högre i Ö än i V, *torde* skillnaden i KL mellan grundtyperna (i samma område) vara större i Ö. Av *många* skäl sannolikt, ehuru (på grund av de många obekanta storheter som äro med), ingalunda bevisat, är, att dolikomorfen är samma nordrasform som i V, under det att brakymorfen säker-

ligen är av en annan något småväxtare, men ingalunda mer brakycefal variant (savolax-typen) än brakymorfen i V.

I allra största delen av inre Skandinavien finna vi med dessa metoder knappast några populära motsättningar alls. — (De lappblandade områdena längst i norr ha på grund av självklarheten hos motsättningen mot de övriga stockarna här ej ansetts behöva beröras närmare.)

c) Stockgränser.

(Karta 7 och 8.)

Efter att på detta sätt visat huru olikartade isolat dock ofta kunna sammanföras till naturliga grupper, övergå vi nu till de fall, där vi måste sätta en gräns. Härvidlag måste hänsyn tagas till trenne huvudsynpunkter, som ibland råka i strid med varandra: 1) Områdenas relativa enhet inåt och 2) olikhet gentemot omgivningen samt 3) skärpan hos själva gräns*zonen* (om än ej alltid gräns*linjen*). — Beträffande komplexa stockar måste beaktas, att en basförskjutning är en lika reell gräns som en enkel kvantitativ gräns hos en enkel stock.

Vad själva gränsdragningen angår måste vidare betänkas att människans rörlighet även i äldre tid alltid omöjliggjort en sådan exakthet som t. ex. på en berggrundskarta. Å andra sidan må man ej förvånas, om man ej överallt märker gränserna på de rätt generaliserade kartorna över Norden. Härtill hade behövts större skala, såsom t. ex. specialkartorna i min uppsats 1945 om Värmland och Dal. — En *alltför* detaljerad gränsdragning lönar sig därför sällan.

Vi övergå nu till uppdelningen (se karta 7 och 8) först efter olika rasmärken, vart för sig, sedan för deras kombinationer. (Lapparnas självklara avgränsning som egna stockar behöva vi ej heller här närmare gå in på.)

Vi börja med KL. Här ha vi först en nästan rak skiljelinje från Romsdalen i Norge över Fämund, Rättvik i Sverige och Gysinge ned mot Norrtälje (ehuru svagt utpräglad inom Uppland). Den kallar jag den centralskandinaviska diagonalen (karta 8). — En nästan lika skarp linje, den sydfinska diagonalen, går genom Finland från Kotka till Kalajoki. Av liknande

slag är den sydnorska diagonalen från Romsdalen ned mot Larvik. — Även bygderna runt Hanöbukten skilja sig genom åtskilligt lägre KL från omgivningen. Öresund är också en tydlig skiljegräns liksom f. ö. en del andra korta, men skarpa gränser: I Nordnorge söder om Lyngen (sydvästgränsen för starkare lappinslag) och i svenska Norrbotten (vid svensk-finska språkgränsen) ävensom mellan Bohuslän och Dalsland samt Hwalöarna och "Enningsdalsviken" i Norge gentemot det övriga sydöstra Norge. En liknande gräns ha vi slutligen runt centrala Värend.

BLI har ofta mer glidande gränser. I trakten mellan Ångermanälvens dal och gränsen mellan Medelpad och Ångermanland (den norrländska tvärlinjen) går härvidlag en rätt tydlig gräns, likaså ungefär mellan ester och letter (ehuru övervägande inom estniskt språkområde), samt i Norrbotten den ovannämnda mellan svenskar och finnar. Korta men utpräglade gränser ha vi vidare runt Uppland, i norra delen av Kalmar län samt i Söndmöre i Norge.

För ÖF ha vi kanske främst en gräns mellan Tröndelagen och norska Nordlandet samt (liksom vid KL) en söder om Lyngen, likaså en mellan svenskar och finnar i Norrbotten. Några socknar i de svensk-norska gränsskogarna ha ock tydligt mörkare ÖF än omgivningen.

Beträffande den mer osäkra HF tycks en rätt skarp skiljelinje gå ungefär mellan ester och letter (även den snarast inom estniskt språkområde), en annan vid Lyngen samt en tredje överst i Norrbotten. — Både för kraniets HLI och för olika frekvens av blod-allelen q går vidare en klar gräns genom Östersjön, skiljande finnar och östsvenskar (men knappt nylänningar) från rikssvenskarna. (För Ålands del äro mina kartor i NR oriktiga: ögruppen hör i båda fallen till östra området.) Beträffande HLI måste även framhållas en svagare gräns ungefär sammanfallande med den skandinaviska diagonalen (åtminstone inom de norra och mellersta delarna därav). — Limes sorabicus märks slutligen fortfarande både beträffande HLI och q.

Några fler skarpa och klara gränser av avsevärdare längd för ett ensamt rasmärke kunna vi ej hitta, men på sådana för relationen mellan tvenne eller flera, en basförskjutning alltså, ha vi exempel. Så är KL i Ö. Finland jämförelsevis låg i förhållande till BLI, jämfört med Västfinland. En annan och mycket stark

basförskjutning ha vi vid den nordnorska tvärlinjen, där, som ovan antytts, alpin brakymorfi i huvudsak ersättes av lapsk.

Vidare ha vi att skilja mellan sådana komplexa områden, där tydlig negativ isolatkorrelation råder mellan Kl och BLI och områden där sådan saknas. Först ha vi sådan i (praktiskt taget) hela Finland. Korrelation råder vidare SV om den sydnorska diagonalen samt i Sverige SV om en linje Svinesund-Arvika-Kristinehamn-Hallsberg-Mjölby-Sävsjö och vidare inneslutande (samt medtagande) Värend och Göingebygden. Väster om Ringsjön fortsätter denna gräns söderut ned mot Trelleborg. — I Norrland har endast området mellan den norrländska tvärlinjen och den centralskandinaviska diagonalen en mer eller mindre tydlig dylik korrelation. Utom dessa gränser, som ge sig direkt genom de antropometriska karaktärerna eller deras förhållanden, har jag skiljt ut Värend från övriga Sydvästsverige på grund av ras-*geografiska* skäl. Här äro nämligen de bördigaste trakterna även de mest dolikomorfa, i det övriga SV Sverige är förhållandet precis det motsatta (se karta 18—19). Övriga BS har knappast någondera någonstädes.

Vi se alltså att skiljelinjerna för de olika rasmärkena ofta sammanfalla. På så sätt få vi en stomme av säkra stockgränser. Detta framgår så tydligt av karta 7 och 8, att vi ej här i ord behöva upprepa det.[1])

d) Syntes.

(Karta 9.)

Vi ha nu att karakterisera och benämna de olika på detta något omständiga sätt urskiljda folkstockarna. — Vid karakteriseringen har framförallt tagits hänsyn till de tre mest bekanta rasmärkena KL, BLI och ÖF, men även andra, såsom HF och HLI (när jag i det följande talar om höga och låga skallar, har detta endast avseende på sistnämnda index).

---

1) Denna metod är nog här den enda användbara. Någon gruppering av isolat eller isolatgrupper direkt efter Czekanowskis differentialdiagnostiska metod är av många skäl här knappt möjlig, även om man inskränkte sig till primärområden av ungefär ett eller ett par härads storlek.

Den grövre indelningen i stockar (med grovdragna linjer på kartan) är efter alla utredningar ovan så klar, att den ej behöver närmare rättfärdigas. Detsamma gäller nog också de större understockarna. Resten av dessa senare, här nedan ofta blott benämnda "grupper" för att beteckna något mera vagt, äro osäkra, och framförallt är det upptagna urvalet av denna lägsta storleksordning naturligtvis rätt subjektivt (åtskilligt flera kunde nog ha tillagts, om jag tyckt det vara lämpligt). I stort sett betraktar jag dock denna indelning som tämligen slutgiltig. På kartan betecknas stockarna och deras underavdelningar med samma bokstäver och siffror som i texten. Obs.! att underbeteckningar ej finnas för de i texten antydda, *men ej namngivna* understockarna!

A. Den stora *sydvästskandinaviska* (eller Skagerack-) *stocken* (dom. typ: götatypen) är karakteriserad av framförallt följande:

a) lågskallig,
b) mer eller mindre stor "geoklinisk" isolatkorrelation mellan KL, BLI och ÖF (samt i många fall även HF, som f. ö. för det mesta är askblond, liksom rent blåa ögon inom stocken äro ovanligt talrika; betr. dessa båda sistnämnda, här ej annars berörda, förhållanden se Bryn-Schreiner sid. 193—243, där även Sverige är något behandlat),
c) den ovan nämnda geoklinen innebär även korrelation mellan kusttrakter samt feta slättbygder och mindre nordiska isolat gentemot magrare skogs- och bergstrakter och starkare nordiska isolat! (karta 18 och 19!)

Understockar: alla mer eller mindre bipolära, men extremtyperna dominera i dem i mycket olika grad.

1) *ö-danska* understocken (hädanefter förkl. u. s.) är något mörkare, även HF, samt mer brakycefal och lågväxt även i förhållande till BLI). (Fyen bildar dock, särskilt i nordväst, en övergång till följ.)

2—3) den *jylländska* u. s. är motsatsen. — Härtill anknyter sig en liten nordjylländsk isolatgrupp: mörkare men dock högväxtare.

4) i Norge samma motsättning, ehuru skarpare mellan den *västnorska* och

5) den *sydnorska* u. s.

6) *sogn-gruppen:* egendomlig, mycket mörk grupp; övergång till D, men dessutom nog zigenarinslag.

7) *götiska* u. s. i Sydvästsverige är i huvudsak mycket ljus och dolikomorf (ansiktsform smal, rött hår relativt vanligt; se DA sid. 27 och kartor 18—19 här!)

B. Blott i nödfall kan man förena de mycket olikartade små sydvästsvenska isolatgrupperna till en alldeles irregulär stock (namnet Småland säger tydligen även antropologiskt en hel del!)

1) *Östsmåländskt-gotländska* u. s. övergång till H.

2) *Hanöbuktsgruppen* övergång till C och A: 1.

3) *Värends* u. s. nära anknytning till A: 7 och

4) *Njudungs* u. s. till C.

C. Den *innerskandinaviska-* (eller svea-) *stocken* (dom. typ.: västmanlandstypen). Relativt svagt och irreguljärt komplex. Långskallig och ljus, särskilt ÖF, men i förhållande till långskalligheten tämligen småvuxen; nästan lika lågskallig som A. Ansiktsformen är något bredare, näsformen tenderar här mera än där åt konkava hållet. Armlängden är stor, (ja åtminstone i Norge trots lägre KL t. o. m. absolut något större än i A: 4 och A: 5). Understockar bl. a.:

1) *västerdalska* u. s. har inslag från A: 7, vilket även gäller nästan hela den norska delen av C.

4) *uppländska* u. s.: övergång till H och i öster även E; mycket ljus och rätt kortskallig. Sammanhänger med en liknande u. s. inom tröndestocken (det hela betecknas å kartan med U).

D. Huvudsakligen i gränsen mellan C och E, finnas i några avlägsna skogs- och bergstrakter, en liten särpräglad isolatgrupp av restkaraktär: *tydals-gruppen* (dom. typ.: tydals-typen) KL och BLI ungefär som den föregående, men ÖF och HF vida mörkare, näsan hos båda könen ofta konkav, bred och trubbig (icke spetsig) samt ansiktsformen mycket bred.

E. *Tröndestocken:* nordiskt alpint bipolärt komplex (men rätt irreguljär) KL stor, BLI något högre än i C och i förhållande till KL *vida* högre. Ögonen mycket ljusa, men mest grå; HF vanligen något mörkare än i A: 4 och A: 7 (samt i C, åtminstone i förhållande till ÖF). HLI något högre än föregående stockar, ansiktsformen obetydligt smalare än C. Understockar:

1) *lofotengr.:* starka inslag från A: 4.

2) *nordlandsgr.:* svagare dito från A: 4 (och något av lappar). Starkt och rätt irreguljärt komplex grupp; rätt mörk i förhållande till den höga KL.

3) *namdalsgr.:* även rel. högskallig samt f. ö. obetydligt lågväxtare och mörkare samt något kortskalligare än huvudstocken.

4) *fosengr.:* något högskalligare, men ej så mycket som föreg. Mycket högväxt och ljusögd, men BLI omkr. 80.

5) *frösögr.* i Jämtland: övergång till C, vilket också arkeologiskt antikvariskt kan förklaras; se NR sid. 62.

6) *uppländska* u. s.: se C: 4.

F. Blandstocken i *norska Finnmarken* är huvudsakligen uppkommen i senare tid av nordbor, lappar av olika slag, se nedan, (och i F: 2 även finnar). Den är dock genom den allt överskuggande motsättningen mellan norrmän och lappar i huvudsak åtminstone *skenbart* bipolär. Märk den ovannämnda språngvisa basförskjutningen mellan KL och BLI vid dess sydgräns.

G. *Västerbottniska stocken:* tämligen starkt irreguljärt komplex med många små ofta mot varandra skarpt avgränsade isolatgrupper som dock på grund av mängd och ringa betydelse, i regel här ej skola omnämnas. KL, BLI och ÖF äro ännu för det mesta mycket nordiska. F. ö. ha vi mer blå ögon och askblont hår samt smala ansikten än i tröndestocken, *möjligen* genom gamla sydvästnordiska inslag (se nedan sid. 47—48).

1) *Lulegr.* är påfallande mörk, något småvuxen och långskallig.

2) *Nordmalingsgr.:* påfallande högväxt, särskilt i förhållande till en BLI omkr. 80: tydligt inflytande från H.

H. *Västfinska* stocken: (dom. typ. tavasttypen). Geopolärt komplex. Ögon ljusa, men ännu mer hår. KL tämligen hög, BLI c:a 80; högskallig, även männen ha ofta spetsiga, konkava näsor. Avvikande äro:

1) den *nyländska* u. s.: övergång till C samt (2—3): en del starkt, bl. a. med J., blandade grupper SÖ om denna.

J. *Östfinska stocken:* (dom. typ. savolaxtypen). Föga bipoläritet (men en del mindre irregulariteter). KL låg, BLI knappt så hög som i centrum av föregående och för nordiska förhållanden snarast låg i förhållande till den låga KL. Färgerna

knappast mörkare än H. (HF något, ÖF ej alls); ännu högskalligare. Gränsen gentemot H är mycket skarp och även starkt märkbar betr. blod-allelrelationerna i det q österut är påfallande stort i förhållande till r. Understockar:

1) *Nordösterbottniska* u. s. är blandad med sydlappar men också ställvis med G samt ej obetydligt kortskalligare och mörkare, men ej kortväxtare än huvudstocken. Förhållandet mellan KL och BLI är något växlande, främst tydligen beroende på de nordiska och lapska inslagens inbördes styrkeförhållanden.

2) *Kandalaxgr.:* mörkare och långskalligare. KL = huvudstocken.

3) *Sordavalagr.:* extremt högskallig och smalansiktad: "pseudokarelska" typer förmodligen mest helt enkelt genom zigenarblod!

K. *Lettiska stocken:* i det stora hela irreguljär. KL rätt hög såväl absolut som rel. till BLI. Tämligen mörk, mindre högskallig än andra grupper öster om Östersjön (utom Nyland). — Härtill en avvikande u. s. vid Libau, som är högväxtare, kortskalligare och mörkare (ÖF och än mer HF) HLI här okänd.

L. *Östelbiska folkstocken* (går i söder till Oberlausitz). Tämligen bipolärt komplex ehuru rätt oregelbundet mosaikartad, även med avseende på färgerna såväl ÖF som HF. BLI dock abs. och rel. till KL ej obetydligt högre än i stock M. HLI och q låga ehuru dock något högre än i M.

Bland u. s.: den wagriska i Östholstein och däromkring: storväxtare, kort- och högskalligare samt med ljusare ögon men ej hår.

M. *Västelbiska eller fäliska stocken:* sydvästgräns ungefär vid nedre Rhen, i sydöst dock ända in i norra delen av Franken: starkt bipolärt komplex med avseende på KL, BLI, ÖF och HF. Står härvidlag nära A. och skulle möjligen kunna förenas därmed. Bipolariteten är dock geografiskt omvänt korrelerad mot denna (liksom f. ö. i hela V Mellaneuropa): ljusa dolikomorfer på de fetare slätterna, mörka brakymorfer på de magrare bergen. F. ö. är HLI mycket låg; q-fattig.

Den för oss viktigaste u. s. är den slesvig-holsteinska: storväxt och ljus, svagt subbrakycefal (men i förhållande till KL något kortskalligare än f. ö. inom M), lika lågskallig.

N och O: Egentligen blott emedan de förekomma på våra kartor skola här några ord sägas om de lapska stockarna: *sydlapska stocken* (N) (dom. typ. varina typen) omfattar nomadlapparna t. o. m. Kautokeino. Ansiktena äro något mindre knotiga än längre norrut, men också mindre platta. Ögonhålorna låga. Höga, breda skallar och mycket breda ansikten men ej särdeles breda näsor. *Helt skandinavisk* blodgruppsfördelning. Understockar (ej på kartan!):

1) *jämtländsk-lapska* u. s.: småvuxen, mörk, men ej så kortskallig.

2) *västerbottenslapska* u. s.: ytterst småväxt och något kortskalligare, men åtskilligt ljusare än föregående.

3) *norrbottenslapska* u. s.: starkt kortskallig och mörk, kroppsbyggnad och ansikten grövre och KL något litet högre.

Nordlapska stocken (O; dom. typ. kackina typen): bland norska Finnmarkens och Kolahalvöns fiskarlappar (uppgår inom Norge genom blandning snart i F). Ursprungligen endast svagt kortskallig. HLI mycket låg, högre ögonhålor än föreg. och mer östeuropeisk blodgruppsfördelning. (Flera outredda u. s.)

Mina kartor i Z. f. Rassenkunde, Bd. 8 och 9, över HLI äro här fel, i det jag då ej ännu särskiljt lappgrupperna. Även i övrigt var då norra och mellersta Skandinavien härvidlag alldeles oundersökt — före Schreiners "Osteologie". — Motsättningen mellan N och O har först framhållits av Biasutti 1916 dock blott som en motsättning mellan nordlappar och enl. honom med finnar blandade sydlappar. Annars har den inte uppmärksammats av den antropologiska forskningen ej ens av den noggranne Schreiner. Skillnaden måste tydligen vara mycket gammal och bottna i verklig ras-olikhet. Bl. a. Collinder (a. a. 1935) framhåller dock redan 1935 (a. a.) den härmed motsvarande kulturella (sid. 11—12) och dialektala motsatsen (sid. 55—56). Jfr f. ö. min närmare utredning i Ethnos 1946: 1.

III.

Raselement och rashistoria.

Efter beskrivningarna av stockarna övergå vi till en helt kort analys av de rasliga grundelementen och dessas sannolika invandringsvägar. Särskilt dessa sista bli i mycket hypotetiska, och ens de allra blygsammaste försök till parallellisering med arkeologiska rön ha knappt varit möjliga. (Såsom redan i inledningen antyddes, komma alla i sen tid inkomna element att förbigås, såsom t. ex. ättlingar av walloner, zigenare o. s. v.)

Först till raselementen.[1]) Viktigast äro utan tvivel de storväxta, blonda långskallarna, som jag trots allt polymorfi inbegriper under benämningen nordrasen. Denna anser jag från början uppkommen ur en blandning av sydvästliga cromagnida lågskalliga och sydöstliga högskalliga, väl mest med urindoeuropéerna inkomna grupper. Detta märks också på den, tydligen *oavsett* andra blandningar från Estland till Jylland och Frisland tämligen starkt fallande HLI. Undantagandes de allra östligaste grupperna är dock det lågskalliga elementet härvidlag det vida övervägande, varför jag också i JM sid. 133 fört nordrasen, där gärna kallad väst-nordrasen (nästan h. o. h.), till de lågskalliga västeuropanerna.

Sedan dess uppkomst har dock omsättning och typvariation inom nordrasen varit så betydande, att man numera knappast kan uteslutande återföra var och en av alla dess olika nutida varieteter och subvarieteter på någon särskild av de eventuella

---

1) Som i inledningen antyddes, ha här ej medtagits några typbeskrivningar. Se i stället främst NR (sid. 31—35, med bilder), men även JM (sid. 132—134) och "Nutidens Människoraser". Dessutom karakteriserar förf. Tydalsrasen i DA sid. 85—86 och i Dal. hemb.-bok 1940 sid. 139—142, västmanlandstypen i a. a. 1931 och DA sid. 84—85, finska typer i a. a. om Värmland 1945, "helsingetyper" (d. v. s. tröndet.) i a. a. om Ovanåker 1946.

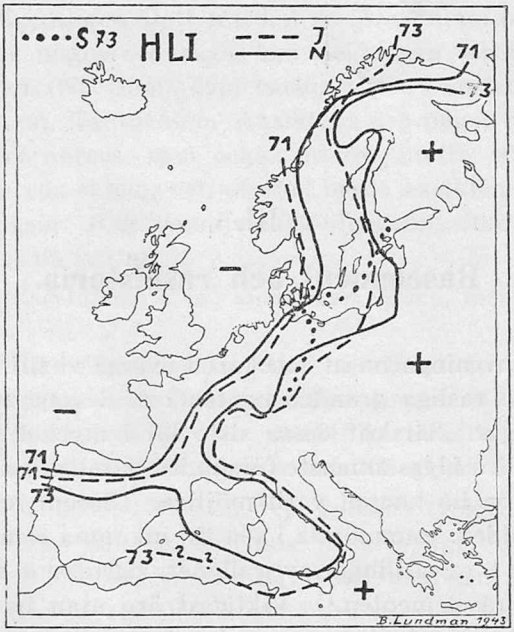

HLI genom tiderna i V. Europa.
S = ungefärlig gräns under yngre stenåldern, J under järnåldern, N i nutiden.

förfäderna. Den nästan enda ledtråden är härvid den sekulärt synnerligen oföränderliga (se textkartan här!) HLI. — — Ansiktformen däremot tycks hos nordiska grupper ej alls stå i något förhållande till denna index. Då man dessutom ej ens vet, om de sydöstnordiska högskallarna voro (åtminstone nämnvärt) mera smalansiktade än de ur cromagniderna utgångna grupperna i väster (Lundman i Ymer 1945), så är v. Eickstedts uppdelning aa 1934, i "teuto-" och "fälo-"nordider rätt meningslös, särskilt om man däri vill lägga någon djupare mening än den rent feno-typiskt morfologiska. Tänk särskilt på våra *både* mycket smalansiktade *och* lågskalliga västsvenskar samt många liknande typer i England och även Friesland.

Jag skiljer dock mellan de nordiska huvudtyperna för de viktigaste stockarna, då naturligtvis dessa rätt stora olikheter t. ex. i ansiktsformen endast i mycket ringa grad äro *direkt* miljöbetingade. Sådana "stocktyper" äro Bryns göta- och tröndetyper, av mig beskrivna som subvarieteter i NR, ävensom den likaledes där (såsom varietet) karakteriserade västmanlandstypen.

Jag skall nu vidare motivera mitt särskiljande av en aisto-nordisk varietet närmast öster om Östersjön (vilket som f. ö. ovan framhållits även kan föras och av mig i JM förts som varietet till en öst-nordisk ras, vilken senare dock ej här angår oss närmare). Den särskiljes tydligast av att här, om man undantar (det till stor del i historisk tid direkt från Sverige koloniserade) Nyland, de långskalliga och högväxta "nordiska" bygderna nästan äro lika högskalliga och q-rika, som de mer "östbaltiskt" betonade (Jfr kartorna!). — Intet tvivel råder om undersökningarnas tillräcklighet och tillförlitlighet. Betr. HLI ha vi således utmärkt samstämmande undersökn. på både kranier och levande. Tydligen har finska forskare med Karsten i spetsen rätt i att en hel del, sannolikt huvudmassan av de nutida nordiska människorna öster om Östersjön ej först under vikingatiden och senare inkommit från Sverige, utan varit där åtminstone sedan tidig bronsålder. Därför är också deras östeuropeiska högskallighet och blodallelsfördelning synnerligen viktig och signifikativ. Det är tydligt att i dem finnas rester av de gamla blonda, långhögskalliga "urindoeuropéerna" endast föga uppblandade med västnordiska, lågskalliga element. Detta försvarar ju synnerligen väl uppställandet av en aisto-nordisk underras: högskallig, högväxt och förmodligen ej särdeles smalansiktad.

Med dessa mer eller mindre högväxta långlågskallar kunna de mörka, primitiv-cromagnida tydalingarna ej räkna allt för nära släktskap. Deras avskiljande från den nordiska rasens cromagnida grupp måste i huvudsak skett före de högskalliga urindoeuropéernas inbrytande i Skandinavien. Även om de nu oftast äro mycket uppblandade betraktar jag dem dock som tillhörande en särskild ras.

Vi övergå härmed till kortskallarna. Först ha vi de ovannämnda västnorska ± mörka alpinoide kortskallarna, strandinerna. De sitta f. n. utmed hela kusten, så långt norr ut, som den äldre norska bygden har gått eller till Lyngenfjord och sedan söderut ned till Lindesnäs (om undantaget i Tröndelagen se nedan!) och som svagare inblandningar in till Oslofjordens mynning. Vidare finnas de på danska öarna (minst på Nordfyen, Nordsjälland och väl knappast alls på Bornholm).

Blonda kortskallar ha vi främst i Finland (och dessa äro då

såsom ovan och nedan visats av tvenne slag). — Helt svaga inslag av dylika ha vi här och där i södra Sverige, ävensom i norska Tröndelagen. Dessa äro där dock endast inom vissa mindre områden, Uppland, södra och mellersta delen av Kalmar län, Gotland, Blekinge och möjligen delar av Skåne, ävensom i *norra* delen av Tröndelagen[1]) av *delvis* östbaltiskt (och då tavastint) inslag. I andra fall rör det sig väl om smärre människogrupper av tydligen sedan gammalt inhemskt ursprung vilka nog övervägande (och ytterst svagt) brakycefaliserats på stället och som knappt kunna förtjäna rasnamn, såsom "den lilla bergstypen" (Bryn 1929: kanske dock snarast mesocefal och blott nämnd å kartan sid 51!) kring Dovre eller "vilsketypen" (Lundman i "Värmlands-antropologi" 1945) i delar av Västergötland och övriga sydvästra Sverige o. s. v. Tidigare norska förf. (C. Arbo, C. F. Larsen) tala visserligen också om blonda brakycefaler, men snarare såsom individualtyper, något som sammanhänger med deras (särskilt hos Arbo framträdande) ras*typs*begrepp. Detta är ej konformt med det moderna rasbegreppet, varför deras uppdelningar ej äro jämförbara med Bryns och mina samt här kunna förbigås. Ännu mer än beträffande norska strandinerna är det här endast fråga om ytterst svaga tendenser i brakymorfiserande riktning. Möjligen är dock denna utveckling åtminstone i huvudsak framkallad av något gammalt och svagt icke nordiskt urelement, vilket tjänat som "ferment". Det sistnämnda är dock en *ytterst lös* hypotes.

Vi sammanfatta nu det här ovan sagda under historiska perspektiv. Då vår uppgift ju huvudsakligen är att behandla de aktuella förhållandena, måste detta dock bli helt kortfattat, särskilt som ju anknytningarna till historiskt material i mycket äro så osäkra, och den nutida betydelsen av smärre förskjutningar under historisk tid ofta äro ytterst osäker. För mitt principiella ståndpunktstagande se JM sid. 40—41 och i sak NR sid. 46—62 (hypotesen å sid. 63 har jag sedan dess övergivit).

Utbredningen av de relativt mer småväxta stockarna, måste

---

1) I Fosen och Namdalen (samt i mycket mindre grad i ett par fögderier i grannskapet) är nämligen ett rätt starkt tavastint inslag tydligt: huvudhöjden är påfallande hög, även i förhållande till Tröndelagen i övrigt; huvudindex är omkr. 80 och det fastän KL är hög och färgerna, särskilt ÖF, ljusa (Fosen är rent av extremt ljusögt).

man, även oberoende av eventuella arkeologiska rön, anse som en tydlig restutbredning både i Skandinavien och i Finland. Jag förmodar därför, ehuru med stor tvekan, att de utgöra återstoden av tidigare förhärskande, men numera undanträngda folkelement i BS. — Vi kunna nu tänka oss, att de första invandrarna, som efter landisens avsmältning kommo från sydväst över de danska öarna, voro tydalingarnas *och* norsk-alpinernas förfäder och de från sydöst vandrande ev. sydlapparnas. Tänk om, trots allt, de mer mongoloida nordlapparna också äro så gamla, att de gå tillbaka på komsa-kulturens bärare (sannolikt äro de dock senare, sannolikt med norsk-alpiner uppblandade, inkomlingar från Ishavskusten). — Ättlingarna till samtliga dessa typer äro fortfarande med eller mindre brunetta, något annat kunde de knappast heller då för tiden varit i dessa trakter med den då starka instrålningen och reflexionen i isfältens närhet.

När så isen smultit bort kommo rätt snart efter dem söderifrån blonda stammar, tydligen redan nu uppdelade på en lågskallig grupp från söder över Danmark, västmanlandstypernas förfäder, och en högskallig från sydost över Karelska och Aunus-näsen, förfäder till de nuvarande savolaxinerna (tavastinernas urhem torde däremot legat ungefär vid Peipus). Alla dessa grupper voro jägare och fiskare.

Först sedan kommo åkerbrukande stammar med relativt högre KL (eller *åtminstone anlag till sådan)*. Även här ha vi en sydvästlig lågskallig grupp, som senare bildat götatypen, och en baltisk, mer högskallig grupp, aistinernas förfäder. Till de sistnämnda hörde väl också de stridsyxfolk, som över SV Finland och Åland gingo över till östra Sverige. En annan grupp stridsyxfolk trängde från Mellaneuropa ut på jylländska halvön, ännu andra åter, obetydligt senare, över Skåne in i västra Skandinavien, där de småningom mötte den östra strömmen. Den äldre befolkningen kuvades. Att trots dessa översvämningar av stridsyxfolk människorna i västra Skandinavien fortfarande äro så lågskalliga och västnordiska, beror på att de jämförelsevis fåtaliga inträngarna från sydöst snart försvunno i massan. I östra Sverige och norrut mot Tröndelagen däremot voro de högskalliga stridsyxbärarna visserligen också i mindertal, men dock relativt något talrikare gentemot den lågskalliga urbefolkningen. Här uppkom nu den (dock endast) något högskalligare trönde-

typen.[1]) I Finland däremot, där även urbefolkningen måste varit högskallig, framkallade ju däremot eventuella blandningar med denna ej någon minskning i huvudhöjden på de invandrande urindoeuropéerna.

En hel del av de äldre skikten i Skandinavien drevos ock från de lättillgängligare och för nykomlingarna mer eftersträvansvärda bygderna i väster och öster längre in i det inre, där de nu utgöra västmanlandstyperna. I sin tur trängde dessa senare in tydalingarnas förfäder ännu längre in i det inre. Att döma av en del uppgifter i de norsk-isländska ättesagorna tyckas dessa tydalstyper ännu under vikingatiden delvis varit i någon mån även etniskt särskilda från övriga nordbor. (Nordenstreng 1938, Lundman DA sid. 51—52).

De redan förut i de norska kusttrakterna boende tydalsliknande typerna drevos däremot ut i det yttersta kustbandet, där de (kanske genom ensidig näring) småningom brakymorfiserades till strandiner (någon liknande utveckling har tydligen ägt rum här och där på de danska öarna). Att strandiner knappast förekomma utmed kusten till den egentliga Tröndelagen (ungefär från Molde till Namsos) torde bero på att de förmodligen i rätt sen tid (möjligen först under järnåldern) från sydöst (Ö. Svealand och S. Norrland?) invandrade, eller åtminstone med dylika invandrare förstärkta trönderna då gjorde rent hus även utmed själva kusten. Trycket inifrån mot kusten blev m. a. o. här så starkt, att den strandina "bården" brast![2])

De båda lapska huvudstockarna tänker jag mig uppkomna genom blandning mellan strandiner (eller deras förstadier) och österifrån kommande grupper, för sydlapparnas del något slags högskalliga wjatkiner från mellersta Ryssland (i ancylus-tid?),

---

1) *Oavsett* det ovannämnda östbaltiska inslaget i norra Tröndelagen m. m.)!

2) De i Rogaland ("Rugiernas land") åtm. på 1800-talet rel. särskilt talrika mörka brakymorferna (se kartorna) kunna ej i nämnvärd grad anses vara ditkomna vid rugiernas invandring dit några hundra år e. Kr. från Hinter-Pommern och Väst-Preussen (se även JM sid. 77!) De mörka brakymorfer, som ev. medförts därifrån eller väl rättare länderna närmast söder därom, måste varit högskalliga, under det Rogalands brakymorfer äro starkt lågskalliga — och, det är det avgörande, även i förhållande till övriga Norge (varför alltså detta ej kan ha uppkommit genom blandning.)

för nordlapparna (ev. med samojeder besläktade), något senare utmed Ishavskusten invandrade primitiva mongolider.

Härmed skulle huvuddragen av Skandinaviens antropologiska geografi redan vara given i och med stenålderns slutskede. Fimbulvintern skulle då endast ha framkallat smärre folkförskjutningar (se t. ex. närmare ovan!) och en allmän folkminskning, men varken helt ommöblerat eller utrotat de sedan halvtannat årtusende i sina bygder fastrotade stockarna. — Det sagda är visserligen mycket osäkert, men stämmer för bra med de arkeologiska förhållandena för att kunna förbigås med tystnad. (Ett par oklara eller åtminstone endast med säkerhet förhistoriska typer såsom Anholt- och Borreby-typerna kunna vi ej här diskutera, åtminstone den förstnämndas betydelse torde dock ej vara särskilt stor från allmän skandinavisk synpunkt.) — Den nuvarande detaljutbredningen av våra stockar kan dock ej vara äldre än från tiden för omkring (och efter) Kristi födelse, ja det nutida närmare förloppet av stockgränserna oftast ej vara mera än högst medeltida (i Bergslagen o. s. v. t. o. m. först från stormaktstiden), då de stora gränsskogarna började att tätare befolkas.

En av de betydelsefullaste av dessa sena vandringar var svenskarnas och norrmännens upprepade förskjutningar av bygden norrut och inåt i Lappmarkerna. Viktig var ock tröndernas expansion åt SO under vikingatiden ända in i Hälsingland och NÖ hörnet av Dalarna, vilket torde förklara den ännu ovanligt skarpa stockgränsen i dessa trakter. De starka inslagen av rel. småvuxna nordtyper (sannolikt västmanlandsras) utmed Sveriges SÖ kust över N Öland, Blekinge och SÖ Skåne ända ned på danska öarna kunde lätt förklaras, om det vore fullt bevisat, att danernas förfäder från inre Mälardalen på denna väg erövrat dessa danska öar.

Det ingår dock ej i detta arbetes plan att närmare behandla dessa och andra än senare och rent sekundära folkrörelser. Vi hänvisa för sammanhangen mellan ras- och bebyggelsegeografi i stället till den kortfattade översikten i NR sid. 50—63 (i någon mån även till mitt bidrag i ett snart utk. a.) och för vissa landskap även till andra skrifter av förf. För Norges del finnes tyvärr knappt något läsvärt, då Arbos talrika bidrag just beträffande det historiska äro särskilt föråldrade. Finland med dess

delvis rel. sena bebyggelsehistoria är något bättre ställt (se t. ex. Jaakkala a. a. och andra arb. av dens. Här är det visserligen blott fråga om stammar, ej om raser, men Finlands stammar voro ju förr tydligen även rasligt så olika.)

Västfinnarna ha som bekant ej förrän omkr. tiden för Kristi födelse börjat invadera Västfinland, kanske f. ö. under ledning av germanska hövdingar (Nordman a. a.). Samtidigt eller föga senare torde ock östfinnarna, som av fimbulvintern drivits ned mot Ladoga- och Onega-stränderna börjat sin återinvandring mot den finska högplatån. Under århundradenas lopp sköto de sina förposter allt längre mot norr, först mera tillfälligt under jakt-, fiske- och krigsfärder — så härjade de redan under vikingatiden i nuvarande norra Sverige och Norge — sedan mera stadigvarande. Så koloniserades Österbotten kraftigare först mot medeltidens slut, och först under 1500-talet stadgades någorlunda gränsen mot västfinnarna efter otaliga större och smärre gränsstrider och fejder. Det (åtminstone numera) ej alldeles obetydliga nordiska inslaget bland östfinnarna torde dock väl i huvudsak vara förhistoriskt — säkert är detta dock ej.

Till slut några ord om de sydöstbaltiska ländernas rashistoria. I lettiska folket ingå aisto-nordiska, östbaltiska och åtminstone sedan Vendeltid även en del direkt svenska inslag. Dessutom finnes här inslag av dinariskt östmediterrana steppfolk, vilket även Huxley-Haddon (aa s. 183) ansett troligt och Balodis (aa passim), av rent arkeologiska skäl bevisat. Enligt honom skulle dessa folk inkommit i flera vågor under bronsålder och äldsta järnålder, framförallt till södra och östra delarna av landet. Märkligt är dock att maximum för detta rasinslag numera tycks ligga så långt västerut som vid Libau.

Den tyska, öst-elbiska stockens rashistoria är mycket intressant. Efter växlande och oklara öden under tidigare årtusenden befolkades dessa länder mot stenålderns slut tydligen av diverse indoeuropeiska stammar av mer eller mindre långhögskallig östnordisk typ. Omkr. Kr. f. voro dessa tydligen helt germaniserade. När sedan germanerna vid de stora folkvandringarnas slut till stor del drogo bort trängde slaver österifrån in ända fram till Elbe och dess biflod Saale (den s. k. limes sorabicus). På 1100- och 1200-talen återerövrades småningom områdena av tyskarna. Det har diskuterats, om den nutida befolkningen i högre

grad skulle vara ättlingar till de underkuvade slaverna eller till de segrande tyskarna. I diskussionen har såvitt jag vet märkvärdigt nog ej använts några antropologiska argument. Här ligger svaret annars ganska klart. Våra finaste reagenser på "östeuropeiskt" blod, HLI och blodallelsrelationen för q, tala dock ett rätt tydligt språk (se även kartorna!):

	BLI	HLI	q %
Westelbien	c:a 81,5	c:a 71	7—8
Östelbien	c:a 82,5	c:a 72	10—11
Västra Polen	c:a 82,5	c:a 76	16—17

Materialet är otvivelaktigt både riktigt och tillräckligt. De tre områdena äro inom sig tämligen homogena, och gränserna ännu i sen tid ganska skarpa. Man ser nu tydligt, att den största motsättningen råder mellan Nordtyskland och Polen, under det Elbe endast skiljer föga olikartade stockar. Det verkar av siffrorna alltså, som om det "slaviska" blodet i Östelbien knappast vore mer än en fjärdedel, vare sig nu detta beror på att folket där numer huvudsakligen är ättlingar till senare inflyttade tyskar eller att de kuvade slaverna till stor del endast voro språkligt slaviserade germaner. En del skallefynd i Östelbien från den slaviska epoken tala i viss mån för det senare alternativet, men ättlingar av inflyttade tyskar äro naturligtvis nu talrika. — Vi ha kanske något väl mycket sysslat med de östbaltiska länderna, men de erbjuda så många fängslande, ehuru ännu i mycket outredda problem.

IV.

Balto-Skandias plats i Europas rasgeografi.

(Karta 10—15.)

Vi övergå nu till slutkapitlet, där vi söka ställa BS:s rashistoria i ett vidare geografiskt historiskt perspektiv. — Geografiskt består BS av det område, som istäcktes under sista istiden. Antropo-geografiskt sammanfaller det praktiskt taget med centrum för det nordeuropeiska depigmentationsområdet. Möjligen ha ett par smärre helt av nordmän och något angler koloniserade områden i norra England och södra Skottland lika blond befolkning som denna region, men f. ö. ingen enda trakt i hela världsdelen.

Härvidlag är parallellismen mellan ÖF och HF (på grund av det svårt jämförbara materialet har det ej här karterats) i stort sett fullständig. Ögonen äro dock såvitt man kan se av de ibland något osäkra uppgifterna, i Skandinavien förhållandevis något ljusare än håret, under det motsatsen är fallet i Finland och Estland. Samma motsättning märks ännu längre öster- och västerut. Irland och Högskottland ha mest mörkt hår och ljusa ögon (se JM sid. 80—81) under det att i mellersta Ryssland enl. tabeller hos Bunak aa, håret är föga mörkare än Mellansverige, fastän ögonen äro vida mörkare.

Däremot ligger kärnområdet för vad jag ovan kallat dolikomorfi lika mycket på Brittiska öarna som i Skandinavien, under det Finland och Baltikum härvidlag redan höra till ytterområdena. Avtagandet av KL sker utåt inom nästan hela N och NV Europa parallellt med stigande BLI.[1]) Vi ha endast ett par

[1]) Beträffande BLI se karta 10. KL har jag ej ansett kunna kartera; motsvarande karta i JM är knappt tillfredsställande.

anmärkningsvärdare smärre undantag alldeles i utkanterna: småvuxna, f. ö. rätt mörka, långskallar borta i Wales (och kring Kandalax vid Vita Havet). — Mer eller mindre smala ansikten gå ock i många, men ej alla trakter samman med dolikomorfi, under det att ansiktsformen utanför i regel är bredare.

Ännu mer exentriskt ligger BS betr. den framförallt västeuropeiska lågskalligheten, där centrum snarast ligger på Brittiska öarna och kring Biscayabukten (karta 11). De mycket små, mer högskalliga områdena på Irland, i sydöstra England och i holländska Zeeland angå oss här något mer än andra dylika undantagsområden genom ev. anknytningar till liknande förhållanden i nordvästra Jylland, vid Lindesnäs på norska sydkusten (där HLI inom ett helt begränsat område något stiger mot kusten) och kanske även h. o. d. på den svenska Västkusten. Även om HLI redan i östra Sverige visar något stigande tendens, går gränsen mot den högskalliga östern snarast mitt i Östersjön, varvid dock Lettland åtminstone delvis visar intermediära, Nyland t. o. m. låga indices.

Även betr. blodgruppernas regionala fördelning är Östersjön västgränsen för en något större representation av blodgenen q (karta 12). Här överensstämmer dock Lettland med övriga östbaltiska länder, men svenska Nyland kanske möjligen med västern. — Ett område, rikt på allelen r, har sitt centrum över Brittiska öarna, där dessutom de mörkhåriga, men ljusögda keltiska bygderna i väster samtidigt åter visa mer q och i sammanhang därmed för Europa exceptionellt låga värden på p. — Här framträder alltså den av Huxley-Haddon (sid. 134—35) angivna regeln om de olika rasmärkenas av varandra dock delvis mer eller mindre oberoende regionering äga full tillämplighet. Se även kartorna 13 och 14 (ur JM) betr. utbredningen av blodallelerna q och r på hela jordklotet!

Å andra sidan framträder dock, liksom redan framhållits, också mer eller mindre enhetliga rasstockar. Inom de här berörda trakterna ligga de mest utpräglade i Skandinavien (blondhet, dolikomorfi, lågskallighet, fattigdom på q) och på Brittiska öarna i den oceaniska västern (mörkt hår, men ljusa ögon, dolikomorfi, lågskallighet, egendomlig blodgruppsfördelning). Finland och Estland framträda däremot mera som övergångsom-

råden mellan östern och västern, även om HF där ofta är extremt ljus.

Om man så vill, kan man därför betrakta Skandinavien som kärnområdet för nordrasen med vidhängande "slaggstycken" i öster, väster och söder för att använda v. Eickstedts mot de rasliga ytterområdena ej särdeles älskvärda bild. Detsamma visar schematiskt vår karta 15.

Tydligen är Östersjön den viktigaste gränslinjen *inom* BS (se även karta 6 och 7), ja man kan säga, att här och i nordöstra Tyskland än mer än på Kontinenten längre söderut årtusenden gamla folkböljor från öster och väster, skilda genom olika huvudhöjd och halt av q, ännu rätt oförmedlat stöta ihop. Söderut i Europa jämnar dels motsättningen mer eller mindre ut sig, dels gå de höga huvudena längre åt väster än rikedomen på q, se karta 11 och 12. (Alla de mer eller mindre höghuvade, dinariska stockarna äro nämligen mycket q-fattiga).

Så är trots alla inbördes sammanhang det språkligt västindoeuropeiskt germanska Norden rasligt också tydligt västeuropeiskt, under det de östindoeuropeiskt finno-ugriska Baltikum och Finland även rasligt äro lika tydligt östeuropeiska (se den sammanfattande karta 15!).

Mer för sig själva stå de båda lapska stockarna, så mycket avvikande till sin typ, att de rent morfologiskt knappast alls höra till BS. Sydlapparna avvika från omgivningen i synnerligen många avseenden. Nästan halvmongoliska till sin yttre typ, extremt skandinaviska till sin blodgruppsfördelning och ändå starkt östeuropeiskt höghuvade, uppkomna ur en blandning mellan norska strandiner och något primitivt höghuvat östeuropeiskt raselement, höra de till dessa små gräns-eliminat, som kunna ha de underligaste allelkombinationer. — Nordlapparna åter bilda en bro mellan Västeuropas och Nordasiens lika lågskalliga storområden, ja äro sannolikt i rätt sen tid uppkomna genom en blandning mellan element från båda hållen strandiner från V. och (ev.) med samojederna besläktade mongolida element från Ö.

Huru har nu denna särställning hos BS uppkommit? Först borde framhållas, att motsättningen mot Centraleuropa med avseende på BLI är sen och i huvudsak först uppkommen genom den starka brakycefaliseringen där, främst under tidig medeltid

(se Lundman JM sid. 72—74). — Motsättningen i KL är äldre. Redan under folkvandringstiden voro germanerna, med en längd av omkr. 170 cm., åtskilligt större än folken söder därom, som i regel blott nådde 165. För ännu äldre tider är dock materialet ej lika entydigt.

Depigmenteringen är säkert mycket gammal, det inses utan vidare av dess höggradighet och stora utbredning. Ekkistgravarna från Danmarks bronsålder tyckas f. ö. innehålla lika blonda människor som nu för tiden. Huvudmassan av de redan vid stenålderns slut från östligaste Mellaneuropa utvandrade indoeuropeiska stammarna voro tydligen mycket blonda. Denna avfärgning är till sin omfattning enastående inom mänskligheten, även om tydliga tendenser åtminstone träffas inom större delen av den nutida vita, europeiska raskretsen.

Det genetiska underlaget till HLI tycks ej nämnvärt förändrats sedan stenåldern, då dess regionering åtminstone i största delen av Europa redan var ungefär densamma som nu (se kartan å sid. 30). Dock äro naturligtvis högskallarna en gång mycket långt tillbaka i tiden i Europa eller snarare Asien uppkomna ur lågskallar, vilket för övrigt även synes på lågskallighetens nuvarande fördelning på jorden, vilken är en typisk restutbredning (se kartan i JM, sid. 115!).

Även mellan blodgenerna är tydligen f. n. mutationsraten åtminstone ytterst nära O. Lika tydligt är, att q-allelen framförallt spritts av från mellersta Asien åt alla håll framträngande stammar (se karta 12 och JM sid. 160—62).

Dessutom måste framhållas, att Skandinavien och Brittiska öarna i särskilt hög grad undergått den "förfining" av ansiktstypen, som förmodligen både feno- och ännu mycket mera genotypiskt, om än i olika grad, utmärker största delen av Europa (mindre gäller detta dock de kargare och avlägsnare Finland och Baltikum).

Vi sammanfatta till slut våra uppfattningar om BS:s ställning inom den europana raskretsen. Å ena sidan har det varit centrum för det ortogenetiska avfärgningsområdet inom Europa, å den andra har det legat nästan helt utanför (det framförallt mellaneuropeiska) brakyfaliceringsområdet. Trots dessa gemensamma, både positiva och negativa drag, delas BS i viss mån mitt itu av olika HLI och q-frekvens, beroende på att Östersjön

dock delvis utgjort en gräns för starkare invandringar från resp. öster och sydväst. — Mer för sig ligga de båda lappgrupperna, även om hos dem, ehuru på något annat sätt, likaledes kunna märkas dessa både rasinflytelser från öster och från väster.

Bihang I.

Vetenskapshistorisk skiss.

Vid slutet av vår undersökning skall jag säga några ord om den vetenskapliga utvecklingen av dessa frågor. — Det mesta som här framställts är i hög grad eget arbete även, om jag naturligtvis även i vetenskapligt avseende icke är utan förfäder.

Detta gäller ock folkstocksbegreppet. Redan den äldre "folkras"-uppfattningen var på god väg, när den strävade efter att uppspåra verkligt naturliga grupper. Det är självklart, att goda resultat härvidlag skulle uppnås av engelsmännen med deras förkärlek för det empiriskt givna och motvilja mot allt, som för dem smakade rent teoretisk konstruktion. Deras största namn var Johan Beddoe, vars "The Races of Britain", 1885 utgick just från dessa synpunkter. Hans "Races" äro varken abstrakt-artificiellt morfologiska typer och *individual*-grupper eller genomsnittsengelsmannens färglösa folkraser (som ej är något annat än nästan rent språkligt nationella grupper), utan de verkliga, historiskt-genetiskt sammanhängande, vid olika tider invandrade folkstockarna på öarna — för såvitt de ännu kunna gripas och märkas. — Fleure och andra gå nu samma väg.

Beddoes lärjunge i Norge var härvidlag den bekante C. Arbo (även om denne annars lärt än mer av fransmännen Broca, Topinard m. fl.) och dennes landsman geologen och arkeologen Andreas Hansen. I. Flodström blev tydligen starkt influerad av de båda norrmännens arbeten och väckte sedan i sin tur mitt intresse för folkstockarna.

Vi skola nu något närmare referera Flodströms uppfattning (jämför dock även min framställning i DA sid. 80—84). F. var egentligen demograf och detta framkallar en viss märkvärdig ensidighet i hans betraktelsesätt, som t. o. m., ehuru till stor del med orätt, ådragit honom ett löjets skimmer inför en del. Denne

märklige motsättningarnas man var dock samtidigt en skarp iakttagare och tänkare, när han ej lät fantasien alltför mycket skena i väg. Byggande på Sundbärgs redan på 1890-talet funna demografiska provinser, urskiljde han i Sverige tvenne olika nordtyper, svea- och götatypen och populationer därav samt i en maskinskriven översikt, som han utsände 1927, även underpopulationer (se här DA sid. 89). Tyvärr var F. alltför fången i sin demografi och ansåg nästan fruktsamhetsprovinserna vara det grundläggande! Därför kunde han aldrig fullt inse, att hans sveagrupp måste uppdelas på en innerskandinavisk stock av västmanlandstyp och en tröndisk folkstock, även om han i det ovannämnda manuskriptet och än mer under samtal med förf. våren 1927 själv mer eller mindre var inne därpå.

Först förf. har dock fullt insett detsamma och uppkallat den innerskandinaviska folkstockens grundtyp efter den provins, Västmanland, där den tycks förekomma som mest typisk. — Min senare utveckling står i intimt samband med såväl antropologiens framsteg i Norge som med biogeografiens senaste snabba utveckling överhuvud. Arbos lärjunge Bryn utvecklade, delvis i kontakt med Flodström, sina och Arbos åskådningar till en helhetsuppfattning av Skandinaviens antropologi, delvis storslagen, men fantastisk genom B:s egendomliga uppfattning om rasernas, ja t. o. m. underrasernas oerhörda ålder (se Bryn 1925 och 1929). Även B. blev dock stående vid tudelningen i en sydlig göta- och en nordlig tröndestock (såsom han kallade Flodströms sveagrupp). Bryns sista postuma och delvis ofullbordade arbete 1933 avsåg en översikt över Norges rasförhållanden men verkar åtminstone i nuvarande utformning ej fullt lyckat. Intressant är dock, att B. där lärt sig uppskatta betydelsen av BLI (även om denna är viktigast utanför Skandinavien). Varken han eller Flodström fick dock genom en mer ingående analys klart för sig, huru, om ej så mycket absolut, så dock relativt småvuxen den nordiska befolkningen är i det inre i förhållande till ytterområdena med tanke på de senares i regel starkare blandning med onordiska, brakymorfa element.

Förf. har sedan genom analyser av antytt slag och utblickar över den allmäneuropeiska rasutvecklingen kommit till den uppdelning, som utgör ryggraden i denna avhandling. Redan då min uppfattning ännu åtminstone för Nordens del så gott som helt

var beroende av Flodströms, hade jag börjat använda lokalgruppskorrelationer i stället för individualkorr. och spekulera över basförskjutningarna. Sedan fördjupades uppfattningen bl. a. genom Wahlunds, delvis på biologen Filiptjenko byggande, men rätt speciellt teoretiskt inriktade samtida forskning (se främst det viktiga arb. av 1928). Du Rietz' något senare (1930) utkommande, ännu oöverträffade biogeografiska principarbete blev ett starkt incitament till omprövning av fakta och metoder, liksom Huxleys ännu nyare, berömda arbeten (se a. a. 1940) inom samma område. — Samtidigt av förf. utförda jämförelser på bred bas över olikheterna hos BLI i tid och rum gåvo som resultat en även för honom rätt oväntad förvissning om dennas stora konstans genom tiderna. Denna insikt, lika väl som det som han lärt i Sievers', Strengs och W. C. Boyds sammanställningar över blodallelernas geografi har han preliminärt sammanställt i sina översiktsarbeten JM och NR. — En mera teoretisk analys har han dock ej givit förrän i och med detta lilla arbete. Mycket av det här sagda är dock endast att betrakta såsom hypoteser. Ännu återstår ett oerhört arbete innan BS:s antropologi står färdig ens i sina grunddrag.

Bihang II.

Etnosociologiska sammanhang.

(Se karta 8 och 9.)

Som ett tillägg skall nu några ord sägas om sammanhanget mellan antropologisk och etnologisk regionering inom vårt område. — Redan Flodström var ej främmande för dylikt, ehuru ju mest av demografisk art. Fastän jag fortsatt hans uppslag, har jag hittills ej publicerat någonting bortsett från ett mycket kort föregripande meddelande i Z. f. Rassenkunde Bd 4, liksom jag även gjort några antydningar i ämnet passim i NR, JM och även DA samt i en uppsats "Hästar och dragoxar i Nordöstra Götaland", som väntas utkomma i Ymer under 1946. — Även nu kan jag av flera delvis redan nämnda skäl ej komma med mycket mera än en del allmänna resonemang.

Vi ha tidigare visat, att BS ofta sedan gammalt varit delat i antropologiska grupper eller folkstockar. Bakom de större motsatserna ha vi ock förmodat förhistoriska stammotsättningar och för loppet av många av gränserna åtminstone medeltida bebyggelsegränser.

Uppkomsten av distinkta folkstockar med skarpa gränser mellan sig måste ju ofta under någon tid inneburit social samhörighet av något slag: politisk, ekonomisk e. dyl. (commercium et connubium) inom stocken. Man skulle då kunna förmoda, att av samma orsak folksed, folkmål och folktro även skulle förete ungefär liknande regionering. — Men såsom förf. säger i JM sid. 108—109: "-tydligt måste detta sammanfallande vara, annars urartar det hela till rent puzzle. Letar man nämligen tillräckligt länge bland alla slags gränslinjer från nutid och forntid, nog finns det alltid någon linje, som med lagom list och våld kan tvingas ihop med rasgränsen".

Klarast ligger saken till med en del demografiska gruppe-ringar, varför vi här skola behandla dem först. — Demografiska gränser utgöra en mellantyp mellan ras- och kulturgränser, så till vida, som de åtminstone *kunna* bero på både rent biologiska och kulturella faktorer, även om de senare i verkligheten torde vara de vida övervägande. Influerade av tidens naturvetenskapliga socialåskådning i förening med en viss nationell romantik, ansågo våra vid århundradets början främsta statistiska auktoriteter, Sundbärg och än mer Flodström, att "rasen" härvidlag ofta var av övervägande betydelse. Detta hade likväl det goda med sig, att problemet ras och etnisk provins ställdes i Sverige. Trots sina förirrningar såg Flodström dock klarare än skeptikern S. D. Wiksell, som förklarade dessa demografiska områden som helt sena och tillfälliga bildningar (se a. a. a.). Otvetydigt hade dock Flodström snarast rätten på sin sida. Jämför man nämligen F:s demografiska områden med vårt material finner man ofta så häpnadsväckande tydliga sammanfallanden, att man måste förutsätta något slags samband, även om detta säkert ej, som F. trodde var biologiskt, utan ligger så till, att den demografiska och den rasliga regioneringen går parallellt med vissa gamla etniska motsättningar.

Så har ända in i senare tid inom den tröndiska och inom den svenska delen av den innerskandinaviska stocken den äkta fruktsamheten varit lägre än i den götiska (under-)stocken samt den norska delen av de inner- och sydvästskandinaviska stockarna. Tydligen är överensstämmelsen här utmärkt, särskilt som gränserna i äldre tider i alla avseenden voro skarpa. — Den utomäktenskapliga fruktsamheten var om möjligt ännu intressantare fördelad, i det åtminstone under hela 1800-talet samma områden, som hade stor äktenskaplig fruktsamhet, även hade ringa utomäktenskaplig och tvärtom — men med ett "undantag, som bekräftar regeln". Den norska andelen av den innerskandinaviska stocken hade nämligen här lika höga tal som den svenska, så att de demografiska och folkstocksgränserna här hela vägen sammanföllo. — Märkligt är också, att västerbottenstocken med avseende både på den äkta och den oäkta fruktsamheten samt med skarp gräns mot tröndestocken, hade samma värden att uppvisa som sydvästra Sverige samt västra och sydvästra Norge (se ovan sid. 26 betr. antropologiska kännetecken samt Ekholm

1942, som, tydligen alldeles oberoende härav, ej är främmande för dylika sammanhang trots de stora avstånden och de besvärliga förbindelserna i äldre tider!).

Vi övergå nu till sammanhangen med etnologiska och dialektala faktorer. För dylika jämförelsers genomförande behövdes naturligtvis kartor av minst samma noggrannhet som våra antropologiska. Tyvärr är dock den stora atlasen över svensk folkkultur ännu ej utgiven, och detsamma gäller motsvarande arbeten över de andra nordiska länderna, även om Finland i sin stora (allmänna) "Atlas" har ett par kartsidor i den tredje upplagan, som i någon mån utgöra en ersättning. Dylika arbeten skulle annars genom sin konsekvent genomarbetade, allsidiga och enormt rikhaltiga materialsamling för oss varit av oerhört värde. Frånsett ett par *direkta* förarbeten till den svenska atlasen är det mesta, som hittills publicerats, i detta avseende endast stickprov, som ofta t. o. m. inom sitt lilla speciella område ha alltför litet material.

Även oavsett denna brist på materialpublikationer försvåras jämförelsen därigenom, att de dialektala och etnografiska elementen ofta, liksom f. ö. även ibland de antropologiska, vart och ett har sin egen utbredning, olik alla andras. Trots detta sammanfalla dock i stort ofta utbredningsområdena för hela grupper av olika element så pass att man får vissa tydliga utbredningsty*per*. Eller för att uttrycka saken geografiskt, gå yttergränserna för en hel del kulturelement, isoetner, inom vissa trakter mer eller mindre tätt, under det genom andra trakter endast gå ytterst få eller inga dylika. På så sätt blir en etnologisk eller dialektal regionindelning ej utsiktslös. Dessutom sammanfalla ofta våra stockgränser mera eller mindre bra med dylika regiongränser. Något måste alltså ligga bakom sådana sammanfallanden eller såsom S. Erixon säger (ehuru här närmast angående vissa sammanhang mellan etnologi och dialektologi) i sitt översiktsarbete av 1945 (sid. 16): "— det som här är frågan om, ger sålunda ett djupgående tidsperspektiv åt den kulturbrytning i dess helhet, som på många sätt och ungefär efter samma skiljelinjer kan dokumenteras på etnologiska grunder. När gränslinjerna, som löpa fram i viss anslutning till varandra, gälla både materiella, sociala, psykologiska och språkliga företeelser, måste det vara fråga om en spärr av väsentlig art och berättigar

användningen av den efter geologisk förebild skapade termen kulturell förkastning och en sådan av betydande mått".

Vi skola nu något mer i detalj jämföra de mest framträdande antropologiska gränslinjernas eventuella etnologiska, demografiska och dialektala motsvarigheter, utan att vi dock på grund av arbetets ringa omfång och även bristen på tillräckliga materialpublikationer kunna lägga jämförelsen på bredare bas (se karta 8 och även karta 7). — Den sydsvenska diagonalen eller Flodström-linjen (1 å karta 8), som visserligen *antropologiskt* sett ej är bland de starkast utpräglade, har många paralleller inom alla de tre övriga områdena (se t. ex. Flodström 1945, Tydén 1922, Erixon 1936, Lundman 1946). Mindre framträdande är denna överensstämmelse hos den sydsvenska vertikalen (2 å karta 8) (JM sid. 95), Granlunds-linjen, ehuru även där en del motsvarigheter märkas inom både dialektologi och etnologi. (Däremot sammanfaller den i motsats till de flesta andra dylika gränser med en utpräglad naturgeografisk gräns, av främst klimatisk och växtgeografisk natur; se t. ex. Granlund 1925.)

Den skånsk-danska skiljelinjen (3), som i huvudsak ligger i Öresund men även avskär ett stycke av sydvästra Skåne, har t. o. m. i sista avsnittet en del, åtminstone dialektala, motsvarigheter. Den sydnorska diagonalen (4) (vi kalla den Sundt-linjen efter Eilert Sundt, som redan för nästan hundra år sedan framhöll dess betydelse) är nästan lika viktig inom alla dessa områden (a. a. a. av Sundt, Brøndum-Nielsen m. fl.). Detsamma gäller även Norges andel av den centralskandinaviska diagonalen (5; vi kalla den Arbo-linjen). Inom Sverige äro därmed de icke antropologiska motsatserna å ömse sidor om denna linje få, även om de ej saknas. Den norrländska tvärlinjen (eller Sundbärgs-linjen: 6) sammanfaller däremot bra med den skarpa demografiska gränsen mellan övre och nedre Norrland. De språkliga och etnologiska motsvarigheterna här äro däremot relativt obetydliga. — En mer obetydlig linje skiljer även norska Nordlandet från Tröndelagen (7).

Den sydfinska diagonalen (8) har ytterst starka motsvarigheter både inom etnologi, dialektologi och även demografi (se atlas

över Finland, både 2:dra och 3:dje upplagorna), ehuru dessa gränser ofta gå längre åt väster, ej minst dialektgränsen, som löper genom norra och mellersta Tavastland. — Den (något mindre viktiga) estniska vertikalen (9) har tydliga etnologiska motsvarigheter, men föga dialektala (se Moora a. a.). — Den antropologiska estno-lettiska skiljelinjen (10) avdelar ju ungefär båda folken från varandra, liksom den nuvarande tysk-slaviska språkgränsen (11) även är antropologiskt viktig. (Naturligtvis äro bägge även rent etnografiskt av stor betydelse.) — Den medeltida slavergränsen, limes sorabicus (12), är ju i alla avseenden av stor vikt. Historiskt var den en gräns för slavernas framträngande västerut under tidig medeltid och ännu är den en god skiljelinje mellan olika byformer o. s. v. (även om den numera är antropologiskt mindre viktig än den närmast föregående; se ovan sid. 36—37).

Längst uppe i norra Bottnen är ju den svensk-finska språkgränsen (13) en i alla avseenden rätt skarp gräns. — Vi övergå nu till de linjer, som avgränsa eller särskilja de lapska områdena. Den nordnorska tvärlinjen (15) är ju antropologiskt sett oerhört starkt utpräglad och sammanfaller med nordgränsen för det egentliga Norge i gammal tid. Sedan vidtog det s. k. faellesgebitet (i sin äldsta omfattning), där lapparna betalade skatt både till Norge, Sverige och Ryssland. — Den lapska skiljelinjen (16) är enligt Collinder (a. a. 1932) även etnologiskt och dialektalt av mycket stor vikt.

Härmed ha vi behandlat de antropologiska gränslinjer, som äro av större betydelse och deras eventuella etnosociologiska motsvarigheter. Men det finnes även en hel del gränser av det sistnämnda slaget, som ej ha antropologiskt gripbara motsvarigheter, även om de båda viktigaste av dessa något så när sammanfalla med ett par av våra viktigaste naturhistoriska regiongränser, norrlandsnaturens sydgräns, limes norrlandicus eller Sernander-linjen (se t. ex. Du Rietz 1935)[1] och granens sydvästgräns (som *vild)* nere i Sydsverige. På grund av Skånes ekonomiska

---

[1] I Ö. Sverige går dock den etnografiska gränsen (för fäbodar och mycket annat: Erixon-linjen) dock något söder om denna och följer slättens här mest skarpa nordgräns mot Norrlandsnaturens (och N. Upplands) flacka, på skogsmossar rika förterräng.

dominans gå de etnologiskt dialektala motsvarigheterna till grangränsen numera delvis, ehuru visst ej alltid en bit in i Sydvästsmåland. Denna sträckning är dock till stor del rätt ung eller från tiden efter Skånes införlivande i det svenska väldet. Annorlunda är det med den uråldriga, etnologiska, ehuru kanske ej dialektala (här gå isoglossorna något annorlunda), viktiga nordgränsen för skånska slätten före skiftet (numera når "slätten" längre norrut). Härmed sammanfaller nämligen en tydlig gräns för starkare kortskallighet, ja så noga, att den tunga av "mellanbygden", som v. om Ystad uppfyller stora delar av Ljunits härad, även märks på den antropologiska kartan!

Av de övriga viktigare kortskalleområdena märks det ödanska området även i etnologiskt dialektalt avseende, det uppländska i något ringa mån, det västnorska kustbältet sannolikt föga. Märkligt är däremot att det sistnämnda har tydliga naturgeografiska motsvarigheter, framförallt som hemmet för de mest utpräglat oceaniska växterna i Norden (JM sid. 109, noten). — De nyss nämnda gränserna äro dock ej att räkna till de viktiga stockgränserna, enär ju åtminstone de sydvästskandinaviska kortskalleområdena blott utgöra ändpunkterna åt ena hållet för de stora klinstockarna runt Skagerack, med glidande övergångar åt det dolikomorfa inlandet.

Det är sålunda rätt märkligt, att, frånsett Granlunds-linjen (och den ovannämnda linjen på skånska slätten) knappast någon enda av våra mera utpräglade antropologiska gränslinjer har starkare naturgeografiska motsvarigheter. I stället äro de, som här visats, i regel starkt etnologiskt koordinerade. Detta torde tyda på att deras uppkomst ej går alltför långt tillbaka i förhistorisk tid, utan i stort sett sammanhänger med det samhälle och de folkmotsättningar, som funnos under senare järnålder och delvis levde kvar ända fram mot maskinkulturens genombrott. En närmare konfrontation med härmed sammanhängande äldre stamgränser i Norden är dock ännu svårt genomförbar, även på grund av den rörlighet och oro som utmärkte dem under folkvandrings- och vikingatiden. Så t. ex. kunna gränserna för de i många avseenden viktiga norska tingsföreningarna endast ytterst sällan märkas på våra antropologiska kartor. Däremot har ju E. Wessén och O. Lundberg i a. a. a. för Flodströms-linjens förlopp åtminstone genom Östergötland förmodat en grundval,

byggd på motsättningen mellan svear och götar. (Jfr även min upps. 1946 ”— om närkingarna —”!)

Härmed ha vi låtit de viktigaste överensstämmelserna och icke-överensstämmelserna mellan de antropologiska och de etnosociologiska regiongränserna passera revy. För att dylika jämförelser skola bli av verkligt värde fordras dock som sagt betydligt mer ingående undersökningar, även inom dessa sistnämnda vetenskapsgrenar, än vad som hittills offentliggjorts. Den stora svenska kulturatlasen och dess motsvarigheter i övriga Norden motses därför med verklig spänning.

Tillägg om ett par raskartor.

Tillägg. Jag har liksom De Geer även samarbetat kartorna över Kl, BLI och ÖFI till en preliminär intensitetskarta (16) för summan av de rasdrag, som tillsammans främst anses utmärka nordrasen: hög KL, låg BLI och ÖFI. Mina ovan nämnda kartor ligga till grund härför. Kartan över ÖFI sträcker sig visserligen ej utanför Skandinaviska halvön, men med de summariska värden, jag här behövde, gick det att komplettera den för de övriga områdena av BS. Metoden för poängberäkningen är helt enkelt den, att jag satt den mest nordiska klassen å varje karta = 0 p. och sedan tillagt å denna 1 p. för varje högre (d. v. s. här mindre "nordisk") klass. I tvivelaktiga fall har jag jämfört med källmaterialet till kartorna. (Skalan blir så formellt egentligen "a-nordisk" i stället för nordisk, men detta sätt var det enda praktiskt utförbara.) — Då hela vår utredning visar det relativa i en dylik karta, som så att säga suddar över alla andra, inre och yttre motsatser än dem mot denna rätt uppkonstruerade överallt skenbart oföränderliga nordras, har jag endast tillagt den som ett bihang.

I samband härmed har jag gjort karta 17, som visar, huru de tre rasmärkena KL, BLI och ÖF utåt i huvudsak ungefär samtidigt överskrida ett visst gränsvärde. Linjerna för dessa gränsvärden kunna sägas omsluta nordrasens kärnområde. Här ha dock något mer än annars en viss schematisering varit nödvändig. — Jfr specialkartorna!

Förteckning över kartor och tabeller.

Sid.

Karta 1. Kroppslängd i BS (= DA n:r 13) 60
» 2. Breddlängdindex i BS (= DA n:r 14) 61
» 3. Ögonfärg i BS (= NR n:r 3) 62
» 4. Ögonfärgindex i Skandinavien (= DA n:r 15) 63
» 5. Höjdlängdindex i BS (= NR n:r 6 och DA n:r 16) 64
» 6. Blodallel q i BS (= NR n:r 7) 64
» 7. Gränser och kliner i BS (ny) 65
» 8. Särskilt skarpa gränser i BS (ny) 66
» 9. Folkstockar i BS (ny) 67
» 10. Breddlängdindex i Europa (= JM n:r 1) 68
» 11. Höjdlängdindex i Europa (= JM n:r 3) 68
» 12. Blodallel q i Europa (=JM n:r 4) 69
» 13. » » på jorden (= JM n:r 15) 69
» 14. » r » » (=JM n:r 16) 70
» 15. Nordrasdragens avtagande utåt Europa (ny) 70
» 16. » största koncentration i BS (ny) .. 71
» 17. » centrum (ny) 72
» 18. Synteskarta av KL o. BLI, SV Sverige (= NR n:r 11) 73
» 19. Bygdetyp i SV Sverige (= NR n:r 10) 74
Tabell I. Korr. KL/BLI Sverige, Götaområdet 75
» II. » » S och V Norge 75
» III. » » N Norge 76
» IV. » » Sverige, N Norrland 76
» V. » » hela Finland 77

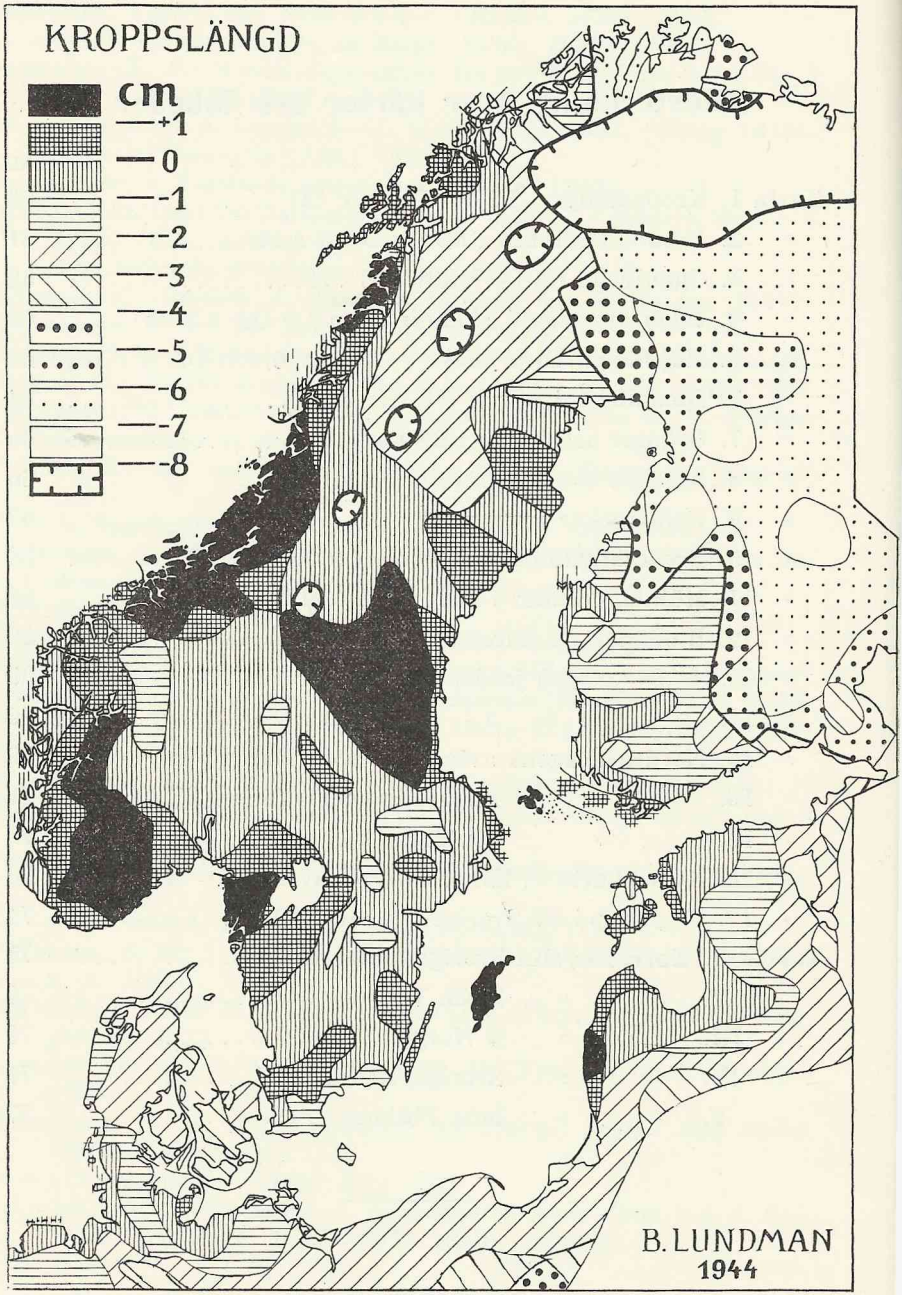

Karta 1. Kroppslängd i BS (= DA nr 13).

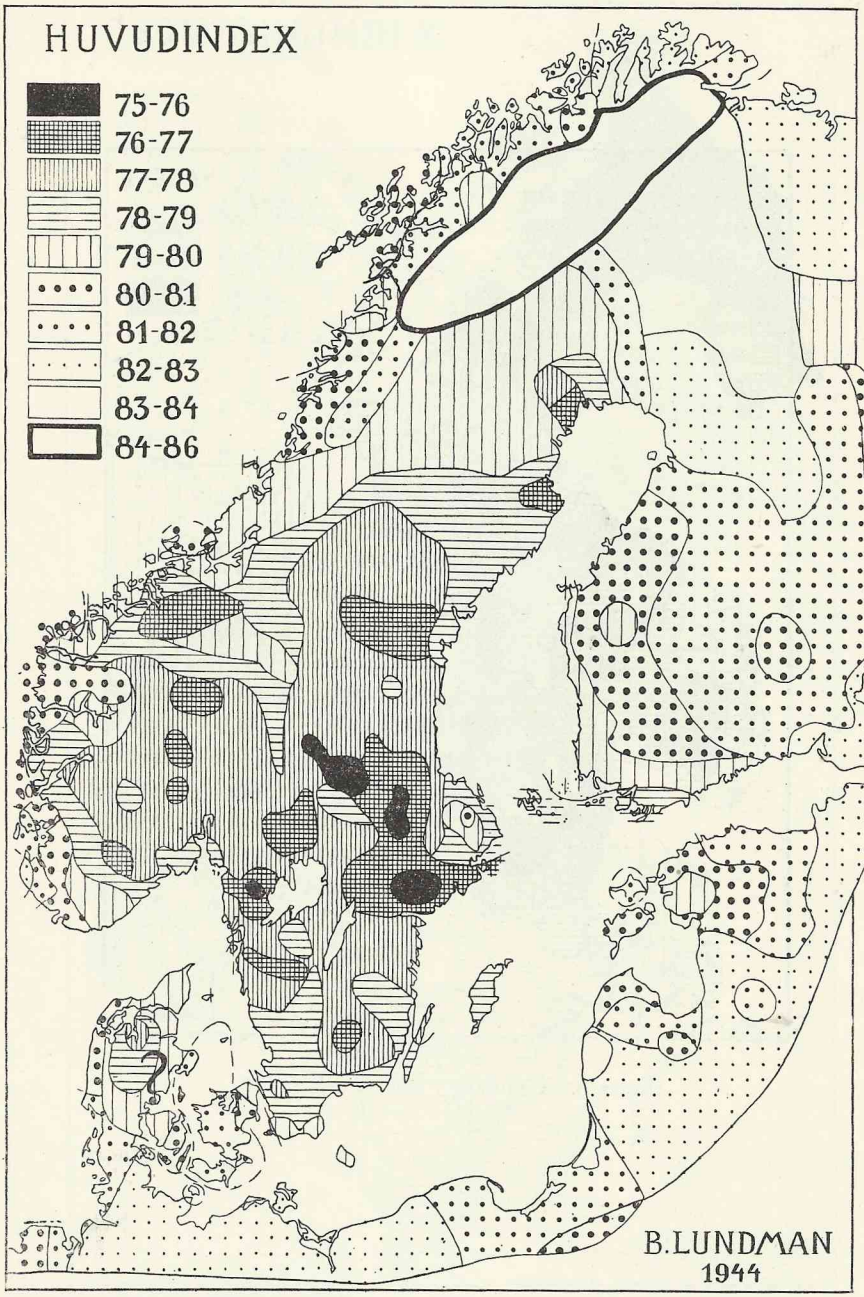

Karta 2. Breddlängdindex i BS (= DA n:r 14).

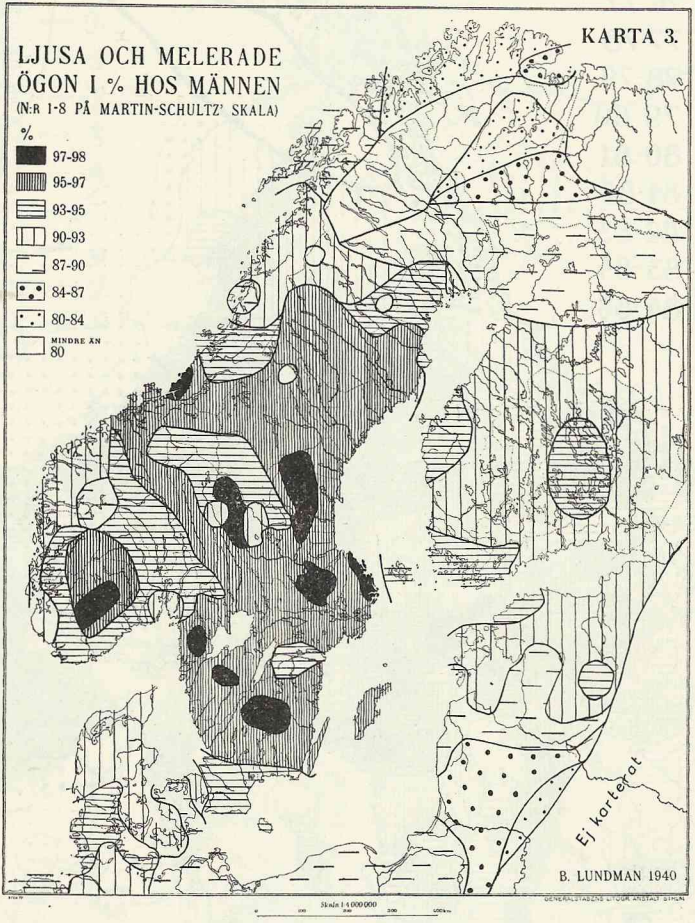

Karta 3. Ögonfärg i BS (= NR n:r 3).

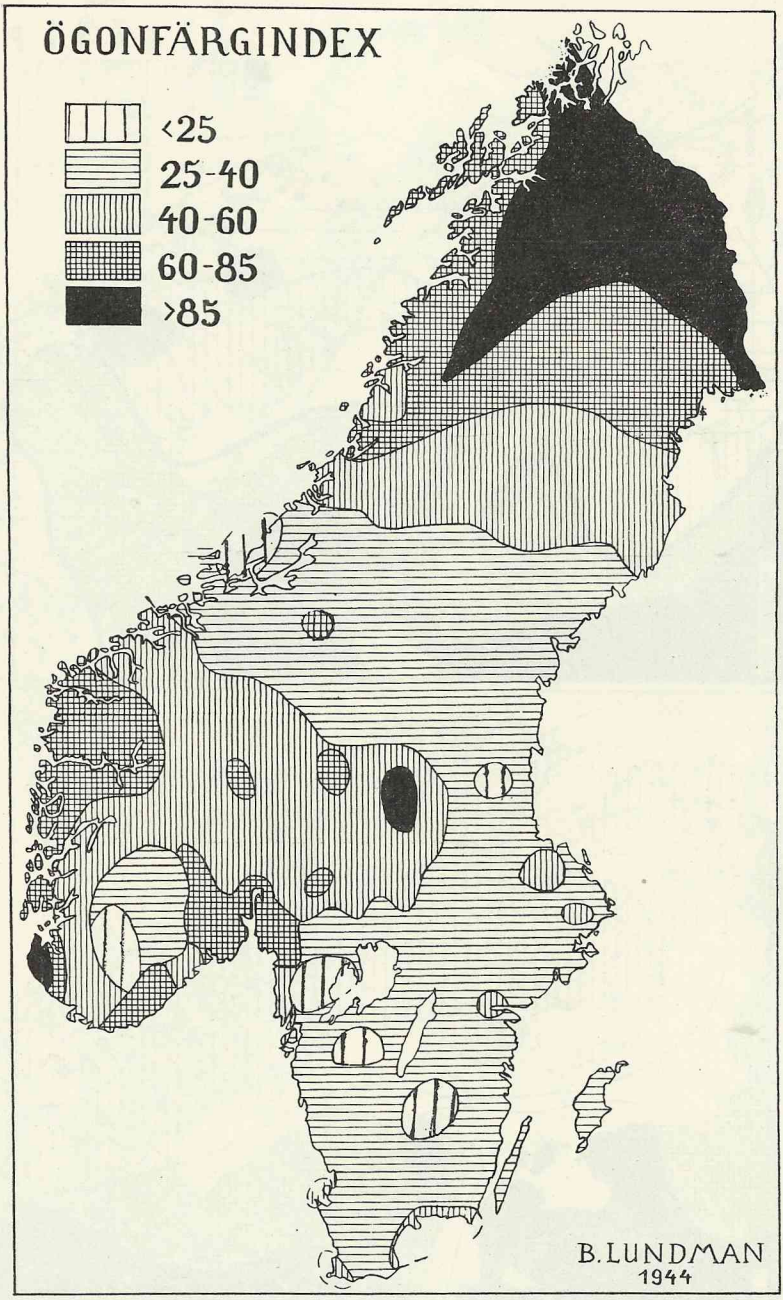

Karta 4. Ögonfärgindex i Skandinavien (= DA n:r 15).
1 % bruna ögon = 3,5 poäng; 1 % mörkmelerade ögon = 2 p.;
1 % ljusmelerade ögon = 1 p. (helljusa ögon = 0 p.)

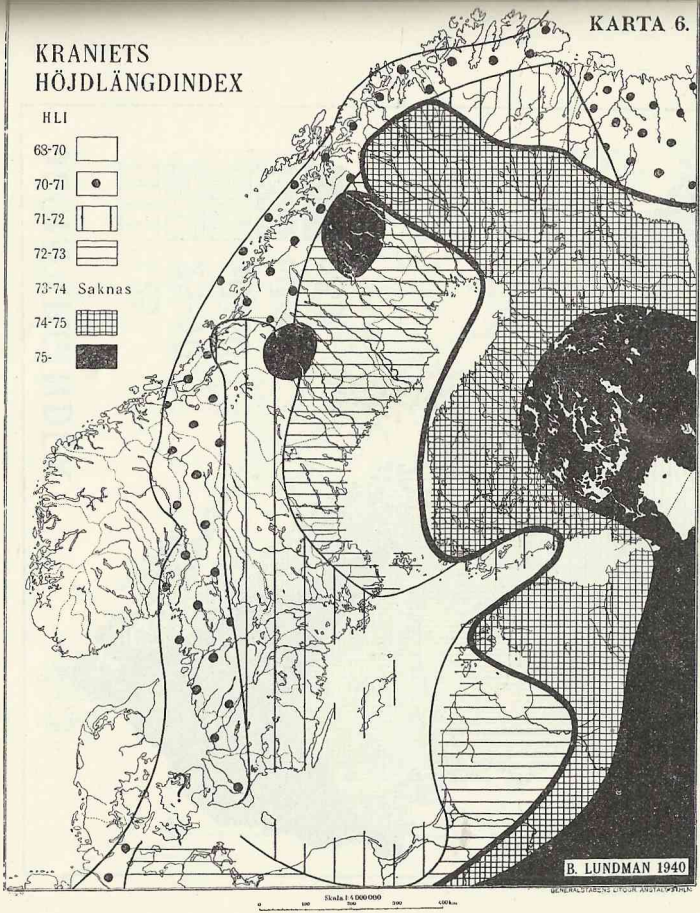

Karta 5. Höjdlängdindex i BS (NR n:r 6 och DA n:r 16).

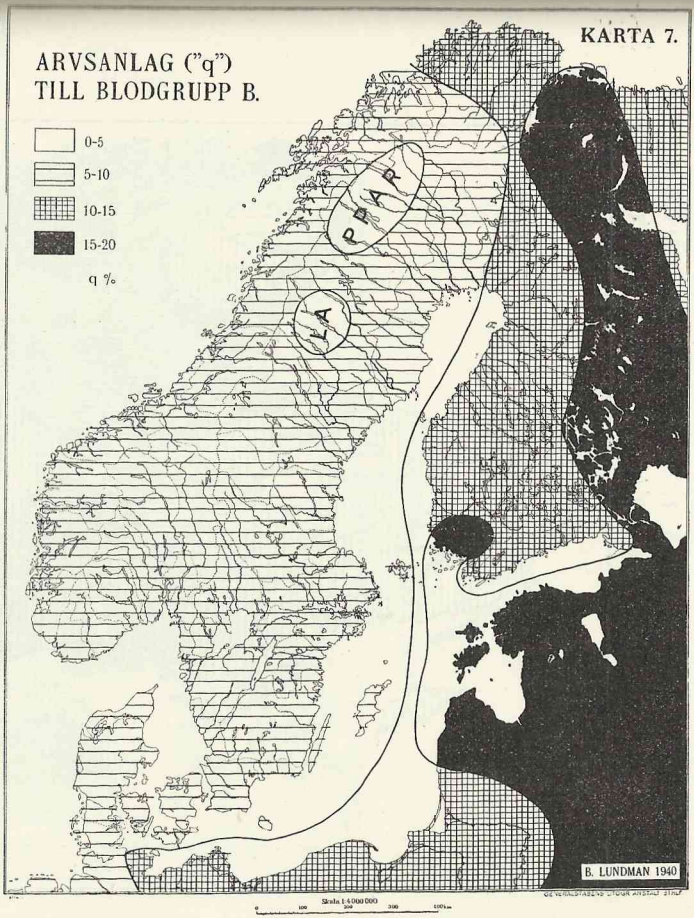

Karta 6. Blodallel q i BS (= NR n:r 7).
Åland felaktigt fört till området med q under 10 % i stället för med q = 10 — 15 %.

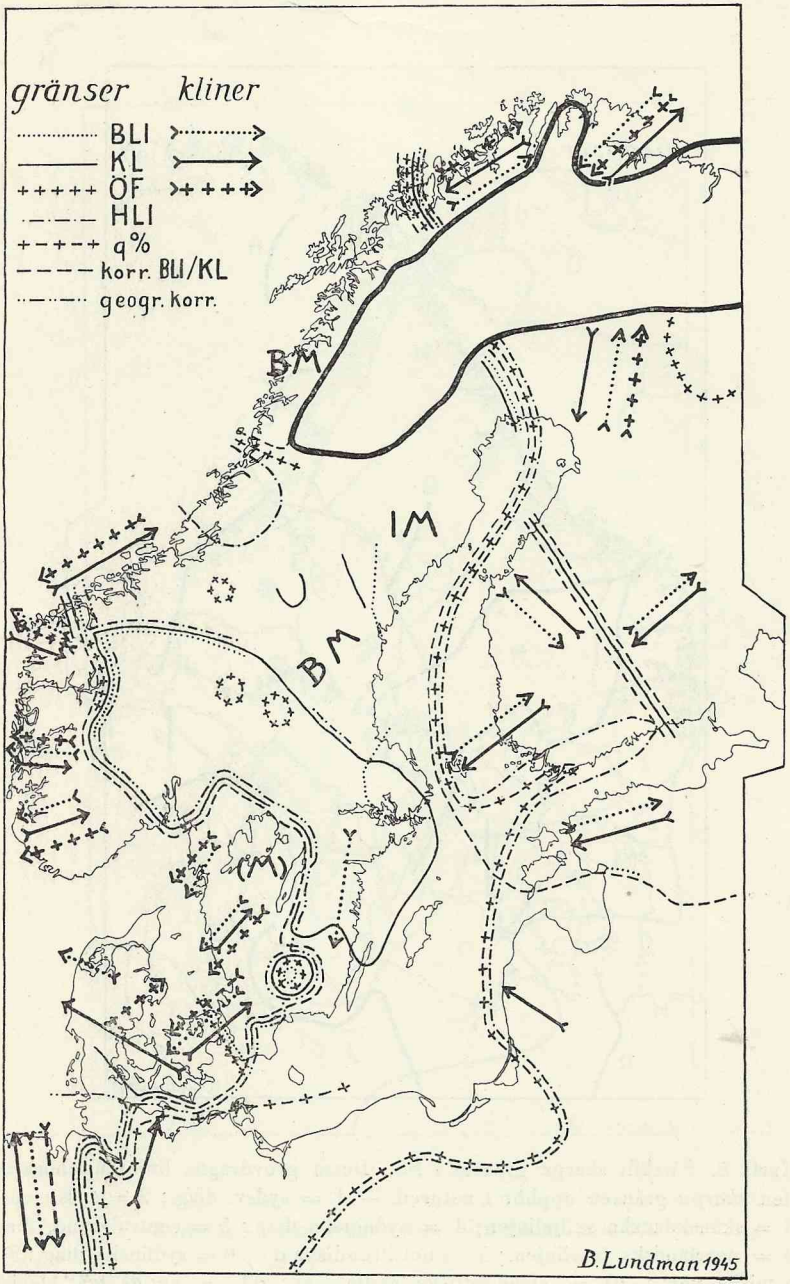

Karta 7. Gränser och kliner i BS.

Den grova linjen omsluter lappområdena, som ej här karterats. Basförskjutning KL/BLI angives genom dubbla linjer, som envar beteckna (vanlig) korr. KL/BLI. Pilarna äro riktade mot resp. högre värden. IM = isolat-mosaik; (M) = svagt utpräglad d:o; BM = tydligt bipalär d:o.

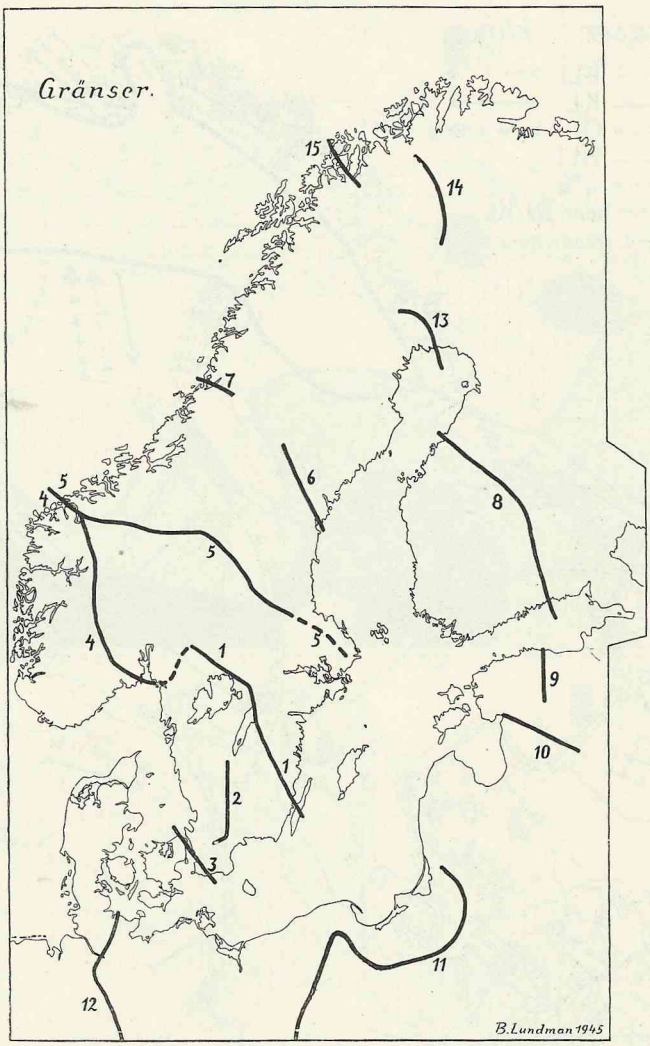

Karta 8. Särskilt skarpa gränser i BS. Dessa grovdragna linjer upphöra där den *skarpa* gränsen upphör i naturen. — 1 = sydsv. diag.; 2 = sydsv. vert.; 3 = skånskdanska skiljelinjen; 4 = sydnorska diag.; 5 = centralskand. diag.; 6 = norrländska tvärlinjen.; 7 = nordtröndiska d:o; 8 = sydfinska diag.; 9 = estniska vert.; 10 = estno-lettiska skiljelinjen; 11 = nutida tysk-slaviska språkgr.; 12 = medeltida d:o (Limes sorabicus); 13 = svensk-finska språkgr. (i Norrbotten) 14 = nord-norska tvärlinjen 15 = lapska skiljelinjen.

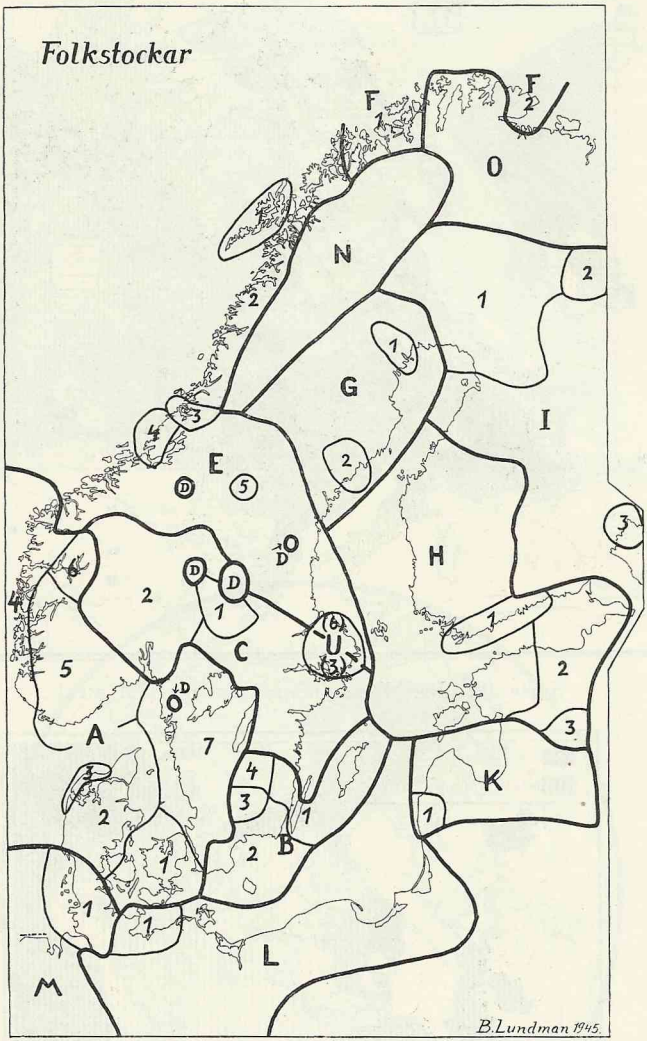

Karta 9. Folkstockar i BS. Jfr texten sid. 24.

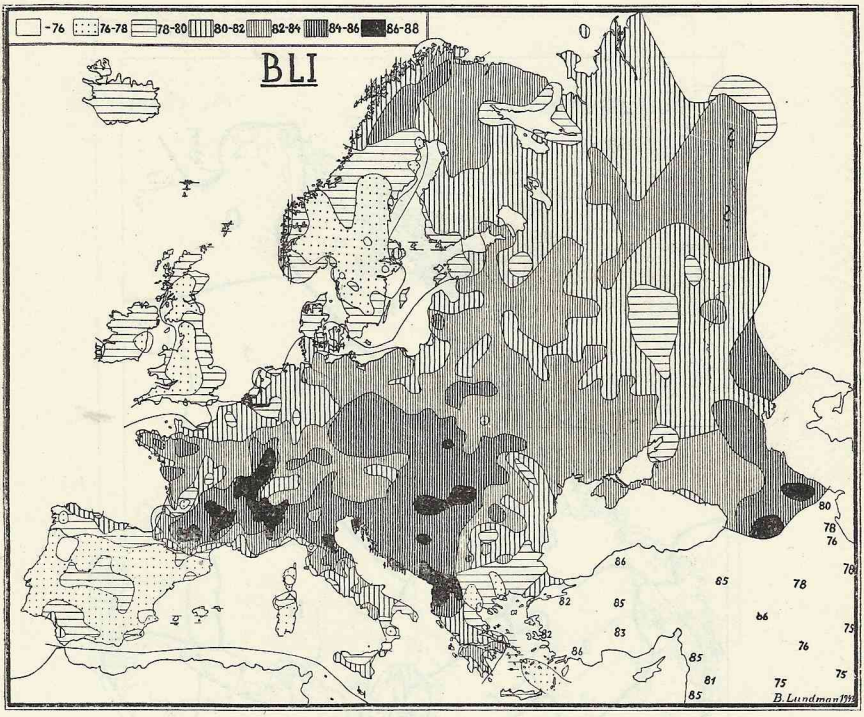

Karta 10. Breddlängdindex i Europa (JM n:r 1).

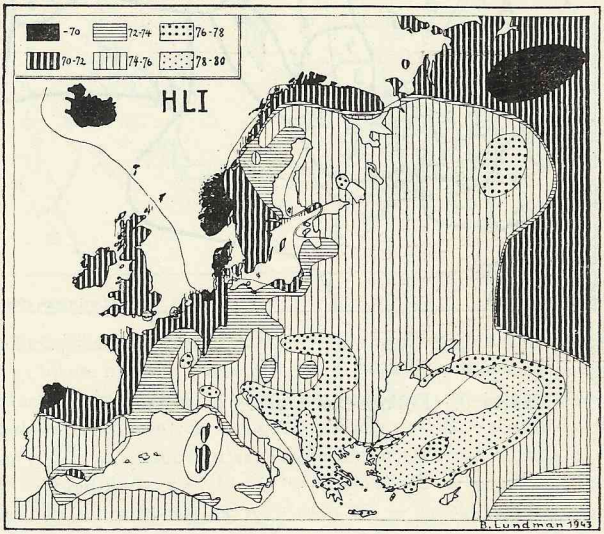

Karta 11. Höjdlängdindex (JM n:r 3).

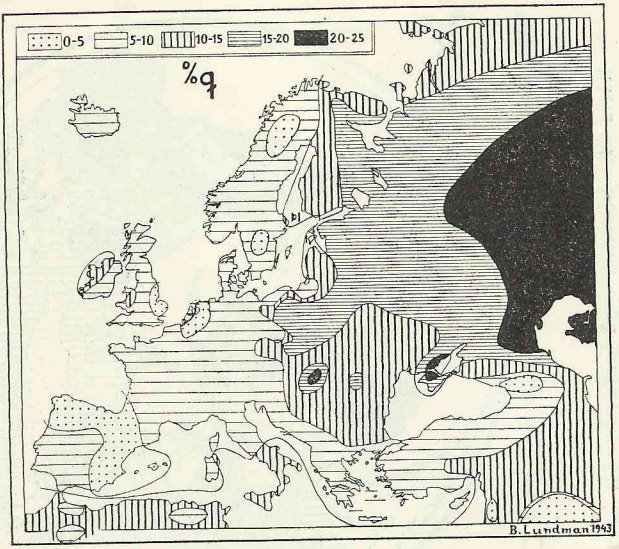

Karta 12. Blodallel q (= JM n:r 4).

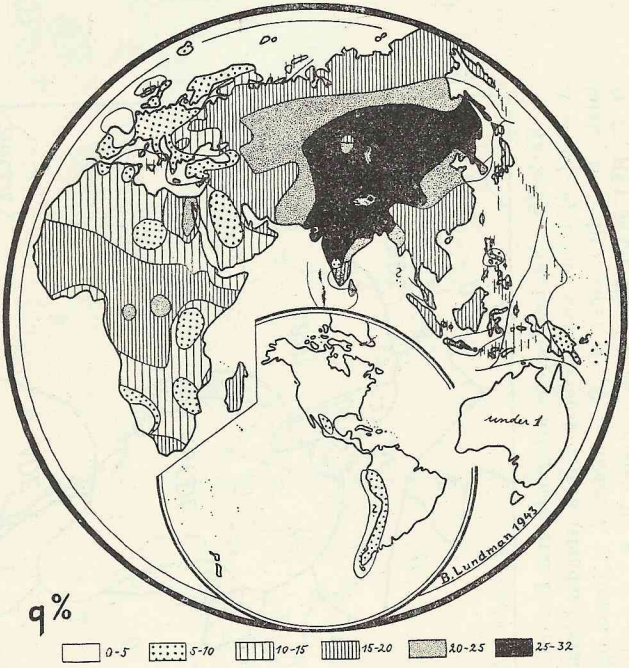

Karta 13. Blodallel q på jorden (JM n:r 15).

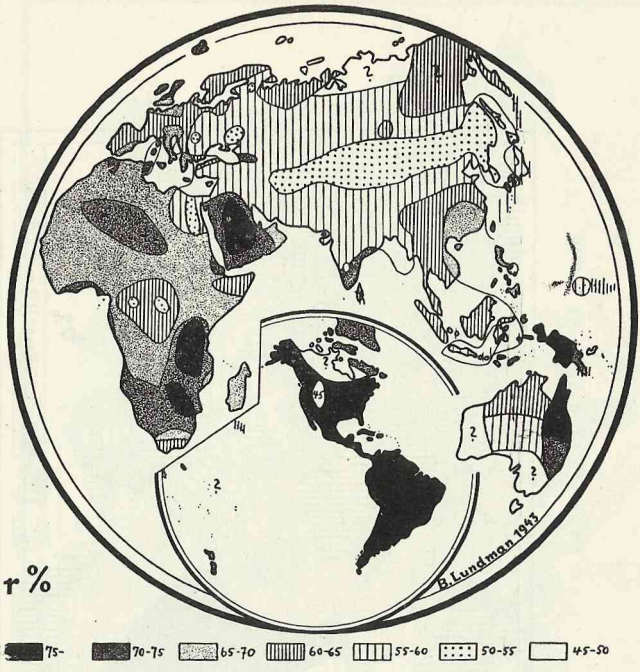

Karta 14. Blodallel r på jorden (= JM n:r 16).

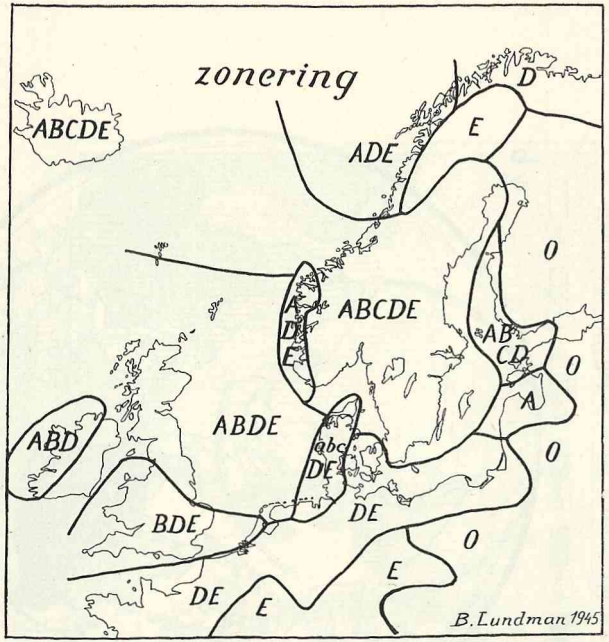

Karta 15. Nordrasdragens avtagande utåt Europa. A = KL ej 1 cm. under svensk-norska (standard-)medeltalet. B = BLI under 80; C = under 7 % bruna ögon; D = HLI under 72,5; E = q under 10 %; 0 (noll) = intetdera av dessa rasmärken. (De små bokstäverna a, b, c på Jylland innebära att medeltalen här ligga alldeles omkring dessa maximi- resp. minimisiffror.)

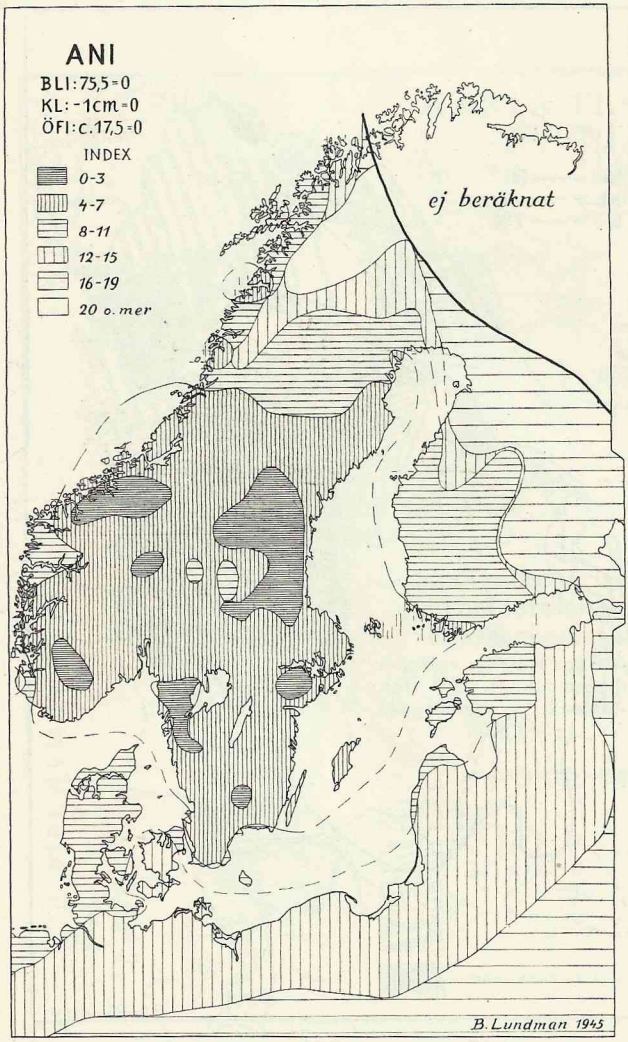

Karta 16. Nordrasdragens största koncentration i BS.

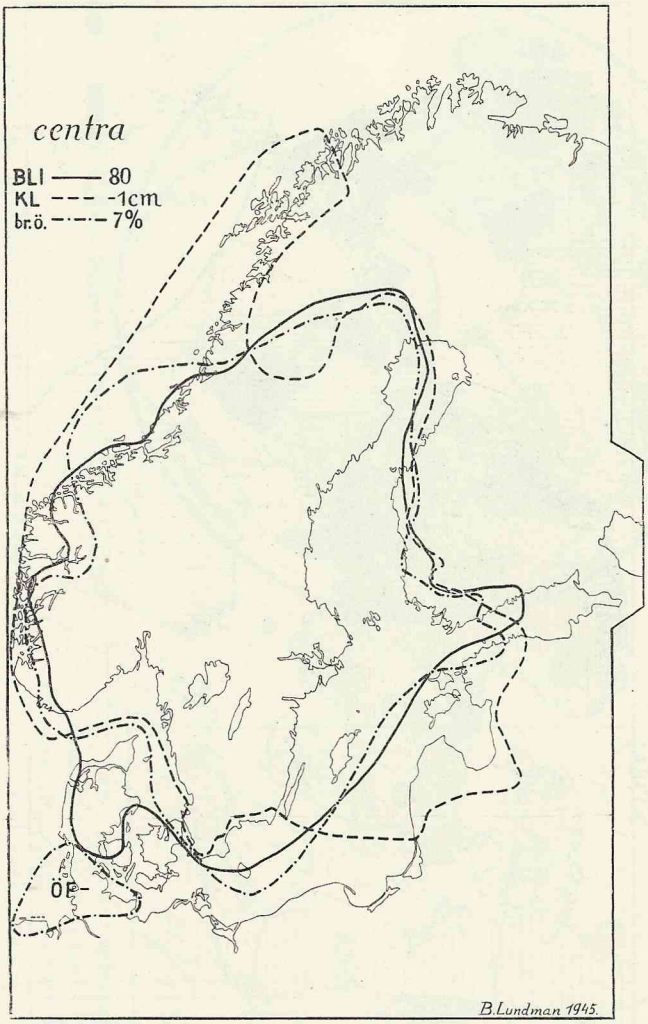

Karta 17. Nordrasdragens centrum.

Obs. den nödvändiga schematiseringen, särskilt för att få bort här st
helt små en- och exklaver. Blott en exklav av något större mått är h
tagen (för ÖF i Slesvig-Holstein).

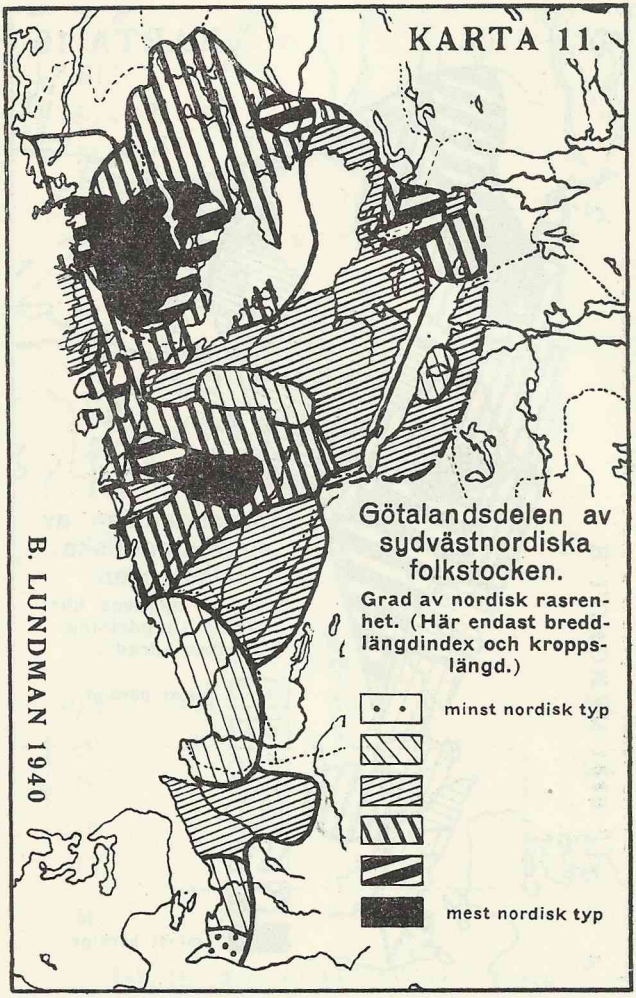

Karta 18. Synteskarta av KL och BLI, SV Sverige
(= NR n:r 11)

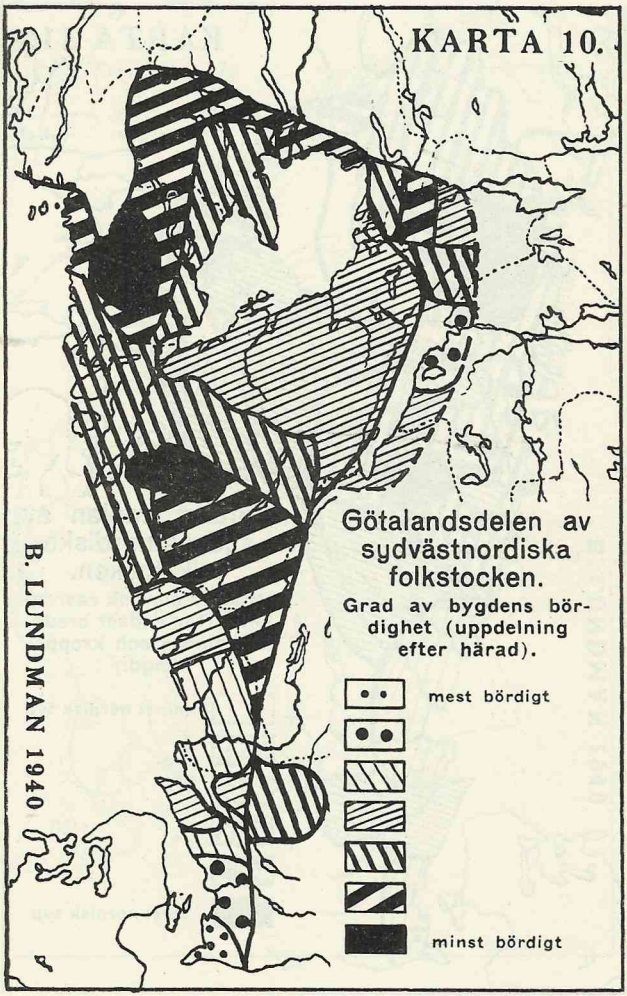

Karta 19. Bygdetyp i SV Sverige (= NR ~~nr 10~~).

KL	169	70	1	2	3	4	M:
BLI							
80,5		1					
79,5			1				171,2
78,5	1	7	9	3	1		
77,75		5	8	6	2		171,7
77,25		2	8	4	3		172,0
76,5	1		5	4	1	3	172,4
75,5				1			
M:		78,3		77,0			M:

Tab. I. KL/BLI, Sverige, Götaområdet.
N = 76, korr. = — 0,24 ± 0,10.

	KL:					
BLI	171	2	3	4	5	M:
80	2	5				172,5
79	2	5	4			
78	1	1	1	1	2	173,8
77			3	2		
M:	79,8		78,2			M:

Tab. II. Korr. KL/BLI, SV och V Norge.
N = 30, korr. = — 0,58 ± 0,14.

															BLI
	1			**2**											85
					1										84
				1											83
				1	**1**	1	**2**		2	1	1		1		82
						1	**5**		**2**+1	6	5		1		81
								1		5	8	10	5	1	80
											3	9	1		79
															78
KL	161	2	3	4	5	6	7	8	9	170	1	2	3	4	—

Tab. III. Korr. KL/BLI, Nordnorge(s tre fylken). Siffror för kommuner fr. o. m. Lyngen norrut med fetstil.

Samtliga: N = 61; korr. = — 0,64 ± 0,10.

fr. o. m. Lyngen norrut: N = 18; korr. = — 0,71 ± 0,16.

fr. o. m. Malangen söderut: N = 43; korr. = — 0,35 ± 0,11.

	KL	168	9	70	1	2	3	M:
	BLI							
↓	79.5				2			170,9
↓	78.5		1	2	6	4	1	1	170,9
	77.6			2	1	1	1		170,7
	76,5			1	2	1	1		170.0
	M:			78,4		78,7		

Tab. IV. KL/BLI, Sverige. N. Norrland(s tre län). N = 31; korr. = + 0,07 ± 0,19.

BLI under 80,0 och ung. motsvar. M-Index

KL	- 10	- 15	- 20	- 25	- 30	- 35	- 40	- 45	- 50	- 55	- 60	- 65	- 70	Meddelind VF	OF	F
	84	3,5	2,9	2,4	1,9	1,5	1,1	0,7	80,3	79,8	9,4	9,1	8,8			
—170											1			79,7		=
— 69,5								1				1				
—9,0							1	2	1		3	2	1	79,7		=
—8,5						2		2	3	1				80,6		=
—8,0						1	1			1			1	80,3		=
—7,5			1[1]				1	4		1				80,4		
—7,0											1				81,2	
—6,5				1	1				1+2[1]					81,5	81,3	
—6,0				1	1	1	2	1						81,4		=
—5,5			1	1		2	1	1						81,6		=
—5,0		1	1	3		1	2	1						81,9		=
—4,5	1	1	3	2	4	1								82,4		=
—164				1												
Samtl.	1	2	6	9	6	8	8	12	7	3	5	3	2	80,3	81,9	81,2

VF	—	—	—	—	—	8,1	7,9	8,0	8,4	8,0	8,6	168,7	168,2 -0,27±0,17[2]		32
OF	164,4		4,55	4,9	4,8	5,1	5,3	165,3		—	—	——	164,9 -0,32±0,15		37
F	=		5,0	=	=	6,4	6,3	7,3	7,4	=	=	═══	166,5[3] -0,64±0,09		72
MKL	→												korr.	N	

Tab. V. Korr. KL/BLI. Hela Finland.

Anm. 1. VF = västfinnar (och svenskar); ÖF = östfinnar; F = samtliga finländare.

Anm. 2. Samtliga gruppmedeltal (VF, ÖF, F) beräknade som medeltal mellan de däri ingående områdesmedeltalen. Då områdena i Ö. och N. Finland (ung. = Ö.F.) i regel äro folkfattigare, blir det *individuella* KL-medeltalet för hela Finland något högre eller c. 167,0 cm. (och motsv. 6 BLI i stället något lägre eller 80,73.)

[1]) Områden med dels VF, dels ÖF. Dessa ingå endast i medeltalet för hela landet (F).

[2]) Bortsett från Nylandsområdet är korr. = c:a 0,4 ± 0,2.

[3]) Se anm. 2!